

NORDEN I BIO 08/09

Tema Tolerans

Undervisningskompendium
Sverige

INNEHÅLL

Norden i Bio 2008	3
Uppläggnig och arbetssätt	5
Vad står det i läroplanerna?	8
Danmark	8
Norge	9
Sverige	9
Språkförståelse i Norden	11
Inledning till Norden i Bio	13
Tolerans är det gemensamma temat	15
Arbetet med filmerna	16
Paranoia	17
Att leva, att existera	22
Kära gäster	24
Två mot en	27
Elixir	32
Nordiska språk	34
Länkar	39
Föreningen Norden	41
Filmiska uttrycksmedel - terminologi	43
Fler uppgifter	45
Facit	49

Det uppfattas som rätt enastående att de flesta i de skandinaviska länderna kan kommunicera med varandra på sina egna modersmål.

Ur Undervisningsvejledning for faget dansk

Norden i Bio 2008

Norden i Bio är en allnordisk språksatsning avsedd för skolor i hela Norden. Projektet har som mål att unga i Norden ska kunna förstå varandra bättre än de gör idag, och känna en större samhörighet. Vi utgår från några bra och engagerande korta filmer och använder oss av ett upplägg som vi hoppas kommer att öka kunskapen om, och intresset för de olika skandinaviska språken.

Norden i Bio är först och främst ett språkprojekt, men det hindrar inte att det också är ett allmänskulturellt projekt. Utöver målet att dagens unga ska lära känna sina grannländers språk bättre är syftet med vårt projekt också att öka deras kunskaper om hela Norden och deras intresse för nordisk kultur och historia. Dessutom hoppas vi kunna öka elevernas kunskaper om film och filmens uttrycksmedel.

Norden i Bio 2008 baseras på fem korta filmer - en från vart och ett av de fem nordiska länderna. Filmerna har utvalts på grund av deras kvalitet och ämnesval. De handlar alla om tolerans, eftersom tolerans är årets huvudtema. Filmerna handlar om olika situationer där vår förmåga att acceptera olikheter utsätts för påfrestningar. Det handlar bl.a. om integration, mobbing och homosexualitet.

Bra filmer engagerar, så de här filmerna kommer förmodligen att motivera eleverna. Därmed kan de utgöra en lämplig grund för att arbeta med nordiska språk och nordisk kultur. Uppgifterna i det här kompendiet bygger alla på vad som händer i de fem filmerna och på dialogerna i dem. De fem filmerna i Norden i Bio 2008 är:

Danmark

Paranoia (2006)

Regi: Jesper Troelstrup

Längd: 14 minuter

Finland

Att leva, att existera (2007)

Regi: Reetta Aalto

Längd: 13 minuter

Island

Kära gäster (2006)

Regi: Isold Uggadóttir

Längd: 20 minuter

Norge

Två mot en (2006)

Regi: Alexander Kayiambakis

Längd: 10 minuter

Sverige

Elixir (2003)

Regi: Babak Najafi

Längd: 25 minuter

Ett kompendium är ett latinskt ord för en sparsam sammanfattning. Vi använder det ordet trots att det inte längre används i Sverige för att det används i Norge och Danmark. Målgruppen för det här kompendiet är 15-19-åriga elever som antingen går i någon av de högsta klasserna i grundskolan eller i gymnasiet. Målgruppen har valts dels utifrån filmernas ämnen och innehåll, och dels utifrån vad de olika ländernas läroplaner har att säga om undervisningen om Norden och de nordiska språken - och om tolerans. Norden är en språklig och kulturell gemenskap för något fler än 20 miljoner människor. Vi som lever här kan förstå varandra rätt bra även om vi talar och skriver våra egna olika språk. Den här språkliga gemenskapen är väl värd att vårda. Den är förutsättningen för det folkliga, kulturella, ekonomiska och politiska samarbetet i Norden.

En bra språkförståelse är det viktigaste syftet med projektet. Vi hoppas att eleverna under sitt arbete med kompendiet kommer att upptäcka att de kan förstå mer danska och norska i tal och skrift än vad de trodde till en början. Vi hoppas också att de upptäcker hur privilegierade vi är som kan använda oss av vårt eget språk när vi kommunicerar med människor från andra nordiska länder.

Tyngdpunkten i projektet Norden i Bio ligger i att påvisa likheter mellan språken och kulturella likheter. De skandinaviska språken har mycket gemensamt i både ordförråd, grammatik och uttal. Men de språkliga skillnaderna är också intressanta för de ger arbetet en extra krydda. Emellertid är projektets huvudsyfte att visa att det finns mer som förenar än som skiljer. Ifall eleverna tycker att "skandinaviska" är häftigt har vi nått vårt mål med det här projektet.

Resultatet blir alltid bäst om eleverna tycker att arbetet är intressant och roligt. Vi har därför ansträngt oss att skapa underlag för bra diskussioner, och arbetsuppgifter som är enkla, praktiska och konkreta. Om uppgifterna är alltför svåra eller teoretiska motverkar de sitt syfte. Grammatik och språkhistoria har därför givits mindre utrymme. Men i vissa klasser kan det vara lämpligt att också lägga en del tid på de ämnena. Läraren måste själv göra den bedömningen.

Det finns en stark politisk vilja i Norden att stärka kunskaperna i grannländernas språk. I sin deklaration om nordisk språkpolitik säger Nordiska Rådet att dess syfte är att alla nordbor ska kunna kommunicera med varandra, och det i första hand på ett skandinaviskt språk. För att uppnå det syftet måste skolans undervisning i granspråken stärkas. Den danske undervisningsministern Bertel Haarder uttrycker detta på följande sätt:

"Vad framtida initiativ beträffar ska det göras en insats för den ömsesidiga språkförståelsen i Norden. Härvid spelar sådana kulturprodukter som filmer, deckare, romaner och dikter en roll. Genom att medvetet använda sig av de nordiska ländernas kulturproduktion kan man medverka till att skapa en stämning bland de unga som får dem att tycka att det - med ett modernt uttryck - är coolt att kunna nyttja de andra nordiska ländernas språk. Nordiskt ska vara coolt för de unga."

Norden i Bio är ett samnordiskt projekt. Det är ett resultat av entusiasm och arbetsinsatser från människor över hela Norden. Bakom projektet står Föreningarna Nordens Förbund, Nordenföreningarna och de nordiska ländernas informationskontor.

Vi hoppas att arbetet med Norden i Bio 2008 ska ge både elever och lärare positiva film- och språkupplevelser. Och vi hoppas att vi med detta projekt har bidragit till att stärka undervisningen i granspråken.

Språket kan bara bevaras ifall språkbrukarna aktivt går in för att bruka det och bevara det.

Nordens språk med rötter och fötter

Uppläggnig och arbetssätt

Norden i Bio har lagts upp flexibelt så att arbetet kan bedrivas på flera sätt. Man kan använda hela kompendiet eller delar av det. Man kan också använda det som grundval för en egen uppläggnig av arbetet. Möjligheterna att variera och kombinera är många.

Förslagen till arbetssätt och uppgifter är just förslag. De ska vara till hjälp och får inte bli till hinder för goda idéer och kreativitet. Det viktigaste är att ständigt ha arbetets syfte för ögonen: att främja ömsesidig språkförståelse och stärka nordisk samhörighet. Till det målet leder många vägar.

Innan du bestämmer dig för hur du ska arbeta med Norden i Bio bör du gå igenom materialet noga. Du bör också bestämma hur mycket tid du vill ägna det, och hur du ska organisera arbetet. Utbytet blir störst om arbetet sprids över en längre period.

Materialet är speciellt anpassat till modersmållärare, men lärare som undervisar i andra ämnen kan med fördel medverka i upplägg som överskrider ämnesgränserna. Kompendiet är lämpat att ingå som en del i ett större projekt om Norden.

Uppgifterna kan användas på flera sätt. Läraren kan gå igenom dem med hela klassen samlad. De kan användas för individuellt arbete. Och elever kan arbeta med dem parvis eller i smågrupper. En del uppgifter bör diskuteras med hela klassen samlad, men de flesta diskussioner blir mer givande om eleverna diskuterar ämnet i smågrupper före klassdiskussionen.

Oavsett ifall eleverna arbetar individuellt eller i grupp bör läraren gå igenom svaren efteråt. Det är viktigt med en gemensam sammanfattning där det framgår vad man har lärt sig genom arbetet med filmerna och språkuppgifterna. Det har kanske visat sig att det inte är så svårt att förstå våra grannspråk som vi trodde innan vi började arbeta med projektet. Kanske har vi mer gemensamt än vi trodde?

Innan du börjar arbeta med språkuppgifterna bör du använda en del tid till att tala om språkliga likheter och olikheter, och om vad man ska göra när man träffar på ord som man inte förstår. Eleverna kan försöka gissa betydelsen av svåra ord innan de frågar läraren eller slår upp orden i exempelvis nätordböcker.

Alla filmerna är textade på fem språk (danska, finska, isländska, norska och svenska). De kan visas med textning på originalspråket eller på elevernas eget språk. De kan också visas utan textning. Slutligen kan man spela upp bara deras ljudband för eleverna.

Uppgifter

Kompendiet innehåller många uppgifter och det är inte meningen att alla ska utnyttjas. Utgångspunkt för arbetet med uppgifterna är filmerna och det finns en uppsättning uppgifter för varje film. Uppgifterna är av tre typer:

- uppgifter knutna till filmens ämne och innehåll
- uppgifter knutna till talspråket
- uppgifter knutna till skriftspråket

Förutom ovan nämnda uppgifter har vi skapat några som kan nyttjas som en introduktion till arbetet, samt många extrauppgifter. De sistnämnda handlar ofta om kultur, samhälle och geografi. Längst bak i kompendiet finns ett facit med svaren på en del av uppgifterna.

Några av uppgifterna är alltså inte kopplade till filmerna. Det förekommer till exempel uppgifter som går ut på att uppge vad danska och norska ord betyder. Det finns också uppgifter som behandlar "falsa vänner", dvs. ord som skrivs eller uttalas likadant, eller nästan likadant i två språk, men har olika betydelser.

Det finns inga språkuppgifter till de finska och isländska filmerna. Men det är bra ifall ni ägnar lite tid även till finskan och isländskan, och talar en del om vad som särskilt kännetecknar dessa två språk. Det har heller inte skapats några språkuppgifter till den inhemska filmen, för svensk räkning filmen Elixir, men denna film ska användas på likartat sätt i arbetet med årets tema.

Alla uppgifterna finns som MS Word-filer på www.nordenibio.org. De filerna gör det lättare för läraren att välja ut de uppgifter han eller hon vill använda sig av.

Filmerna

Under rubriken **Undervisningstips** efter beskrivningen av varje film anges flera uppgifter kopplade till respektive film. Uppgifterna gäller både filmens ämne och dess filmiska uttrycksätt. De här uppgifterna är indelade i huvudgrupper, vilket gör det enklare att nyttja dem för grupparbete eller för att låta olika elevgrupper arbeta med egna uppgifter.

Talspråket

Det viktigaste för att öka förståelsen av ett grannspråk är arbete med talspråket. De flesta tycker nog att det är lättare att förstå skrivet språk än talat, men det är ofta vi möter våra grannspråk i talsituationer. Därför är det viktigt att lägga ner tid på lyssningsövningar.

Detta gäller kanske särskilt arbetet med danska, för undersökningar visar att många tycker det är svårt att förstå danskt talspråk. Målet ska vara att få eleverna att inse att danska inte är så svårt att förstå som de tror. Det går lättare att förstå vad som sägs om eleverna kan följa med i utskriftstexten samtidigt som de lyssnar på pratet. Eleverna kan exempelvis få utskriften av dialogen att läsa i samtidigt som de ser filmen utan textning.

Skriftspråket

Några av arbetsuppgifterna är kopplade till filmdialogerna. De gäller både förståelsen av ord och uttryck, och vanliga kännetecken för det aktuella skriftspråket, kännetecken som skiljer det från det egna skriftspråket. Det är viktigt att få fram att mycket är likadant i båda skriftspråken, även om det finns en hel del skillnader.

Dialogerna

Filmdialogerna är utgångspunkter för arbetet med språken. Dialogerna kan laddas ner och skrivas ut från www.nordenibio.org. De finns både som pdf-filer och Word-filer. Eleverna kan arbeta med dem som utskriften eller i datorn. Det är mycket bra om eleverna har tillgång till datorer och Internet, men det går också utmärkt att arbeta med kompendiet utan de nämnda hjälpmedlen.

Förutom dialogerna kan man också använda sig av andra texter för att finna exempel på likheter och språkliga kännetecken i gransspråken.

Hjälpmedel

Det viktigaste hjälpmedlet är förmodligen **Skandinavisk ordbok**. Det är en elektronisk ordbok som finns på Internet på http://www.omvandla.nu/kategori/over_sprak.htm. På nätet finns också större ordböcker på de olika språken. En översikt av hjälpmedel och aktuell information på Internet återfinns längre fram i kompendiet.

På vårt projekts hemsida finns nyttigt ytterligare material under fliken "Undervisningsmaterial". Här kan ni hitta artiklar om:

- **Hva er språk?** (norsk text)
Av Torbjørg Breivik, Språkrådet
- **Finlandssvenskarna och svenskan i Finland** (svensk text)
Av Saara Haapamäki, Åbo Akademi
- **En introduksjon til sprogene i Norden** (dansk text)
Av Jens Cramer, tidigare lektor vid Nordiska Institutet i Århus.
(texten återfinns i de danska och isländska kompendierna)
- **Likheter og ulikheter i de skandinaviske språkene** (norsk text)
Av Torbjørg Breivik, Språkrådet (Norge)
(texten återfinns i det norska kompendiet)
- **Nordiska språk** (svensk text)
Av Birgitta Lindgren, Språkrådet (Sverige)
(texten återfinns i de svenska och finska kompendierna)
- **Udredning angående sprogforståelsen i Norden og den nationale opfølgning** (dansk text)
Lis Madsen, Zahles Seminarium

I slutet av kompendiet finns en samling länkar till Internetsidor med nyttig information om nordiska språk.

 Den nordiska språkgemenskapen och det nordiska samarbetet är en tillgång och styrka.

Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik

Elevernes færdighed i at forstå talt og skrevet svensk og norsk udvikles hovedsageligt gennem en tilvænnning ved jævnlige møder med disse sprog igennem hele skoleforløbet.

Undervisningsvejledning for faget dansk

Vad står det i läroplanerna?

Enligt läroplanerna för de nordiska ländernas skolor åligger det skolan att arbeta med nordiska språk. Vad som krävs när det gäller undervisningen varierar emellertid. Det har Lis Madsen redogjort för i rapporten *Udredning angående sprogforståelsen i Norden og den nationale opfølgning*, som utkom år 2005. Rapporten kan laddas ner från www.nordenibio.org.

Nedan följer aktuella utdrag från de danska, norska och svenska läroplanerna.

Danmark

Danmark har tydligt formulerade mål för undervisningen i nordiska språk och nordisk kultur. I *Fælles Mål i skolens hverdag* står det bl.a. om syftet för modersmålsämnet:

- *Undervisningen skal give eleverne adgang til det nordiske sprog- og kulturfællesskab.*

I *Undervisningsvejledning for faget dansk* redogörs det utförligt för *Det nordiske perspektiv* och ges konkreta råd om hur man bör arbeta med gransspråken. Det står bland annat:

Det er af største betydning, at den nordiske dimension i skolen bliver integreret i arbejdet med dansk, hvor det er naturligt, samt i de tværfaglige og tematiske sammenhænge, hvor nordisk samarbejde og bevidsthed har markeret sig mest synligt i verdenssamfundet, nemlig i forbindelse med demokrati, velfærd, miljø og menneskerettigheder.

Elevernes færdighed i at forstå talt og skrevet svensk og norsk udvikles hovedsageligt gennem en tilvænnning ved jævnlige møder med disse sprog igennem hele skoleforløbet.

Trinmål for faget Dansk innebär att undervisningens mål är att eleverna efter årskurserna 9 och 10

...har tilegnet sig kundskaber of færdigheder, der sætter dem i stand til at

- *forstå norsk og svensk i store træk og have kendskab til ligheder og forskelle mellem nabosprogene.*
- *læse norske og svenske tekster.*

I *Beskrivelse af udviklingen i undervisningen* står det:

Norsk og svensk talesprog, fx på bånd, cd, film og tv, anvendes, hvor det er relevant i forløb og aktuelle situationer. I forbindelse hermed fokuseres der på sproglige ligheder or forskelle i betydning, udtale og intonation.

...Norske og svenske tekster indgår i trykt form, via nettet og som filmundertexter, hvor det er relevant i forløb og aktuelle situationer. På baggrund heraf iagttages skriftsproglige ligheder og forskelle med hensyn til betydning, ortografi og sproghistorie.

Gymnasieundervisningen

Undervisningsvejledning Dansk A - Stx har ett avsnitt (2.2.9) om svenska och norska:

Ifølge læreplanen skal der i løbet af de tre år læses svenske og norske tekster på originalsproget. Læsningen sigter dels på et (litterært)tekstforståelseniveau, dels på at lade eleverne stifte bekendtskab med sprog (og kulturer), der har været fælles, og som derfor ligger tæt på det, vi idag forstår som dansk.

Det er ikke hensigten, at eleverne inden for det obligatoriske kærnestof eksplicit skal beskæftige sig med grammatik, syntaks eller udtale.

Norge

I den nye norske læreplanen från 2006 (*Kunnskapsløftet*) har grannspråksförståelse och undervisning i nordiska språk fått större plats. I læreplanen för norska modersmålet (i *Læreplanverket for Kunnskapsløftet*) står det att huvudområdet Språk och kultur "centreras kring norsk och nordisk språk- och textkultur, men med internationellt perspektiv". Kunskapsmålen för samma huvudområde på de olika nivåerna är att eleverna ska kunna:

efter 4:e klass:

- förstå en del svenskt och danskt talspråk

efter 7:e klass

- läsa och återge innehållet i enkla litterära texter på svenska och danska

efte 10:e klass

- förstå och återge information given på svenskt och danskt vardagsspråk
- läsa och återge innehållet i ett urval svenska och danska texter

efter gymnasiets årskurs 1

- redogöra för likheter och skillnader mellan de nordiska språken och mellan gammalnorska och modern norska

efter gymnasiets årskurs 2

- redogöra för ett urval nordiska texter i översättning och i original

efter gymnasiets årskurs 3

- beskriva och jämföra de nordiska ländernas språksituation och språkpolitik

Sverige

I *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94* har undervisningsmål kopplade till språkarv och kulturarv formulerats. Här följer några utdrag:

Skolans uppdrag

Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv - värden, traditioner, språk, kunskaper - från en generation till nästa.

Mål att sträva mot

I kursplanen för modersmålsundervisningen i grundskolan står det bland annat:

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven:

- *får erfarenheter av språken i de nordiska grannländerna samt en orientering om det samiska språket och övriga minoritetsspråk i Sverige.*

När det gäller gymnasieskolan understryks bland annat vikten av att eleverna:

- *uppövar sin förmåga att förstå talad och skriven norska och danska och får kännedom om litteratur, språk och språksituation i hela Norden inklusive minoritetsspråken i Sverige.*

Tolerans

Medmänsklighet, människovärde, jämlikhet och tolerans har en central plats i nordiska läroplaner. Årets tema är därför starkt knutet till de uppgifter skolorna enligt läroplanerna har.

Från filmen Att leva, att existera (2007)

En gång talade vi samma språk, men nu förstår vi mindre och mindre av våra grannspråk när vi hör dem talas. Och ju yngre man är, desto svårare är det att förstå dem.

Nordiska skolnätet

Språkförståelse i Norden

Många uppfattar den nordiska språkgemenskapen som en självklarhet. Undersökningar tyder dock på att de unga har sämre kunskaper i andra nordiska språk än tidigare. Det är svårt att förstå de nordiska grannspråken för många ungdomar, så de använder sig i ökande grad av engelska när de kommunicerar över landsgränserna inom Norden.

Ljuspunkten är ett annat undersökningsresultat: att de elever som hade fått undervisning i grannspråken hade en bättre språkförståelse än elever som inte fått sådan undervisning. Därför tror vi att det är möjligt att vända trenden och hoppas att Norden i Bio bidrar till att skapa ett nytt intresse för både grannspråken och elevernas eget modersmål.

De som talar och förstår nordiska språk är inte fler än omkring 20 miljoner människor. Så Norden är en liten språkgemenskap. Men för oss som bor här är vår språkliga gemenskap mycket viktig. Den binder samman Nordens länder kulturellt och politiskt. Vi kan kommunicera med varandra på våra egna språk och vi delar en värdefull gemensam kultur. Folk som har ett språk gemensamt har därmed mer gemensamt än de flesta inser.

Idag upplever vi en stark press från engelskan. Och engelskan är ett viktigt främmande språk, som alla bör kunna. Men det är inte bra att engelskan breder ut sig till ständigt nya områden som ett alternativ till de nationella nordiska språken. Engelskan ska vara ett komplement till nationalspråken, inte ersätta dem. Alla länder i Norden håller nu på med att utveckla sin egen språkpolitik och har egna handlingsplaner för att stärka sina språks ställning. Förhållandet till engelskan har en central plats i det arbetet.

År 2005 publicerades en stor nordisk undersökning av den internordiska språkförståelsen med titeln *Håller språket ihop Norden?* I undersökningen, som omfattade hela Norden, testade man ungdomars förståelse av de tre skandinaviska språken danska, svenska och norska i tal och skrift, samt engelska.

Undersökningen visade att förståelsen av grannspråken varierade starkt. Färöingarna fick bäst resultat när det gällde danska. Det är naturligt eftersom en stor del av undervisningen på Färöarna sker på danska. Norrmän förstår både svenska och danska. Det är också naturligt eftersom norskans ljudsystem har mycket gemensamt med svenskan, och för att norska och danska har ett stort ordförråd gemensamt. Danskar och svenskar förstår varandras språk ungefär lika bra, men inte lika bra som norrmännen. Danskarna förstår norska lite bättre än vad svenskar gör, och svenskar förstår norska lite bättre än danska, särskilt den talade danskan.

År 1972 genomfördes också en undersökning av nordisk språkförståelse. Även om man inte utan vidare kan jämföra dess resultat med dem från undersökningen år 2005 framgår det tydligt att situationen har förvärrats. Vi förstår inte varandra tillräckligt bra, och dagens unga förstår mindre av grannspråken än vad deras föräldrageneration gjorde. Detta gäller förståelsen av både talspråk och skriftspråk.

En annan tendens som märks är att dagens ungdomar tycks förstå engelska bättre än sina skandinaviska grannspråk. Och de tycks uppfatta engelskan som finare. I nästan alla nordiska länder (eller områden) är förståelsen av engelska markant bättre än förståelsen av grannspråken. Färöingarna är det enda folket som förstår ett skandinaviskt språk bättre än engelska. Det vore beklagligt ifall nordiska ungdomar slutade att kommunicera med varandra på sina modersmål och i stället använde sig av engelska.

Över hälften av eleverna i undersökningen svarade att de inte hade fått någon undervisning i

grannspråken vare sig i grundskolan eller i gymnasiet. Bara 4,5 procent svarade att de hade fått undervisning i grannspråken. Och omkring 40 procent svarade att de bara fått "lite" sådan undervisning. Men de elever som hade fått "lite" undervisning i grannspråken uppvisade en tydligt bättre språkförståelse än de andra eleverna.

Detta betyder att sådan undervisning är till nytta. Undersökningens resultat ger motivation och inspiration till att arbeta med grannspråken. Även om undervisningsinsatsen är minimal ser man att den ger goda resultat.

Rapporten *Håller språket ihop Norden?* kan laddas ner från
<http://www.norden.org/pub/kultur/kultur/sk/TN2005573.pdf>.

Från filmen *Kära gäster* (2006)

Inledning till Norden i Bio

Innan man börjar projektet Norden i Bio är det viktigt att man skapar motivation. Det gör man bäst genom att intressera eleverna för Norden och grannspråken. För elevernas åldersgrupp kan det vara lämpligt att börja med en diskussion om situationen för grannspråken och om värdet av den nordiska språkgemenskapen. Använd gärna rapporten *Håller språket ihop Norden?* som utgångspunkt för att diskutera en del av undersökningsresultaten med eleverna:

- Är det lätt eller svårt att förstå norska och danska?
- Är det coolare med engelska?
- Hur har de nordiska språken utvecklats i historien?

En annan infallsvinkel är att försöka utröna vilka kunskaper eleverna redan har om Norden och vilka föreställningar de har om sina nordiska grannländer. Glöm inte att likheter är viktigare än skillnader. En del av uppgifterna längst bak i kompendiet kan användas som uppvärmning. De handlar om språk, kultur och geografi.

Ett annat sätt att starta arbetet på är att visa delar ur en eller flera filmer utan textning, eller med textning på originalspråket. Efteråt kan man diskutera sådant som:

- vilket språk som talas i filmen
- hur man kan veta det (skriv nyckelord på tavlan)
- ifall man förstod vad personerna sade till varandra
- hur mycket av det sagda man förstod: allt, nästan allt, lite, nästan inget, inget?
- varför eleverna kunde förstå såpass mycket av vad som sades
- hur mycket eleverna skulle ha förstått ifall personerna i filmerna hade talat tyska eller franska, och varför

Det troliga är att de flesta eleverna kommer fram till att folk i Norden förstår varandras språk bättre för att de nordiska språken är så nära besläktade med varandra.

Bilder från filmerna "Att leva, att existera", "Elixir" och "Kära gäster"

Uppgifter

1. Vilka är anledningarna till att folk i olika nordiska länder kan förstå varandra även om alla talar sina egna modersmål?

2. Undersökningen *Håller språket ihop Norden?* från år 2005 redovisar stora skillnader i språkförståelse. Färöingar har lätt att förstå danska. Norrmän har lätt att förstå både danska och svenska. Danskar och svenskar förstår ungefär lika mycket av varandras språk, vilket är mindre än vad norrmän förstår. Danskar förstår norska lite bättre än svenska och svenskar förstår norska lite bättre än danska.
Vad beror de här skillnaderna i språkförståelse på, tror du?

3. Undersökningen visar också att dagens ungdomar tycker att de har lättare att förstå engelska än sina skandinaviska grannländers språk. Och de tycker att engelska är finare. Om man bortser från färöingarna så är förståelsen av engelska markant bättre än förståelsen av grannländernas språk.
Vad beror det på, tror du?

4. Är det ett problem eller tycker du att det bara är bra att engelska används mer och mer i Norden?

5. Kom med argument för och emot att engelska ska bli vardagsspråk i Norden. Vad vinner vi på att tala engelska, och vad förlorar vi?

6. Tror du att du kommer att bli tvungen att tala engelska med dina barnbarn?

7. Vilket språk skulle du välja att tala ifall du hade träffat en kille eller en tjej från
Danmark
Finland
Island
Färöarna
Norge
Sverige
Åland

Tänk lite på varför du valde språk som du gjorde.

8. Vad innebär det att vara nordisk? Finns det en särskild nordisk identitet?

9. Gör en språkhistorisk skiss över hur danska, norska och svenska har utvecklats från urnordiskan och fram till våra dagar. Fakta kan hämtas från den fina översikten i *Nordens språk med rötter och fötter* (<http://www.norden.org/nordenssprak/forord.asp?lang=sv>).

10. Vi som bor i Skandinavien talar danska, norska eller svenska. Är det frågan om tre skilda språk eller borde man hellre kalla dem dialekter? Vad tycker du? Begrunda ditt svar.

Tolerans – det genomgående temat

Tolerans är den gemensamma nämnaren för Norden i Bio 2008/2009. Var och en av de fem filmerna tar upp en situation där vår tolerans sätts på prov. De är bra utgångspunkter för att arbeta med ämnet tolerans i klassen.

Ordet tolerans kommer från det latinska *tolerantia*, som betyder "tålighet", "fördragsamhet". Tolerans i sociala sammanhang kan därför definieras som överseende med åsikter, inställningar och handlingar som man inte tycker om, och kanske till och med blir provocerad av.

Tolerans innebär att vi accepterar andras rätt att ha åsikter som varken vi eller majoriteten av alla människor gillar, och att vi accepterar deras rätt att leva och handla i enlighet med sina åsikter. Att vara tolerant kräver något av oss. Det kostar på att acceptera andras rätt att yttra sig och leva på sätt som strider mot våra egna uppfattningar och normer.

Men tolerans betyder inte att vi måste godta vad som helst. Vi har all rätt att avfärda andras åsikter och ta avstånd från deras handlingar. Det är inte åsikterna vi måste tolerera, utan rätten att uttala dem.

Några övergripande frågor man kan ställa när det gäller årets tema är:

- Vem får egentligen vara med i det samhälle vi har skapat?
- Hur känns det att inte bli sedd?
- Vilka mekanismer är det som styr vårt samhälle?

Tolerans handlar om att kunna ifrågasätta egna fördomar och värderingar i mötet med andra. Vad händer i mötet mellan det privata jaget och det våld och de konflikter som omger oss i världen? Hur fungerar idén om alla människors lika värde i krig och hungersnöd?

I det här materialet finns, förutom de språkliga jämförelserna mellan de olika nordiska länderna, många utgångspunkter för att spegla och diskutera elevernas förhållningssätt till utanförskap och integrering, sexualitet och jämlikhet, mobbing och konflikter, språk och klass, samt makt och media. Genom att låta eleverna tänka och reflektera tillsammans, och även tillsammans uppleva filmerna, kan de själva se sin möjlighet att påverka och förändra attityder hos sig själva och andra.

Arbetet med filmerna

Grundtanken med projektet Norden i Bio är att goda filmupplevelser kan ge elever motivation till att arbeta med grannlandsspråken. Filmerna är projektets motor, som ska skapa intresse och engagemang. Det är filmerna som ska inspirera till arbetet med språkuppgifterna. Men de utgör också en egen del av projektet och det är meningen att man ska ägna mycket tid åt filmernas innehåll och teman. Vi bör därför börja med att visa filmerna och arbeta med deras innehåll och budskap.

Nu följer avsnitt om varje film för sig. Efter en kortfattad redovisning av filmens handling följer olika arbetsuppgifter med anknytning till filmens innehåll, dialog och tema. Detta, och de undervisningstips som ges, har skrivits av filmpedagog Eva Westergren vid FilmCentrum i Stockholm.

Film är ett ämne som kan integreras i de flesta av skolans ämnen och kan användas för att skapa engagerade elever och en skola med äkta elevdemokrati. Människor som visar intolerans mot andra gör det inte på grund av ödet utan därför att de påverkats av olika faktorer i samhället, där inte minst dagens medier spelar en viktig roll. Beskrivningen av vi och dom, av svart och vitt, som olika sidor av verkligheten är berättargrepp, som ofta utnyttjas av media och lätt skapar rädsla och intolerans. Där spelar olika slags filmer en viktig roll för att öka förståelsen mellan människor och för att öppna upp grupper för djupare diskussioner.

Filmer är beroende av det universella filmspråket, som med sin komplexitet av bild, ljud och scenografi kan beröra oss människor på djupet och ge oss möjlighet att arbeta i klassrummet. Filmerna berör oss inte bara med språket utan också med frågor om värdegrund och livshållning. Med filmernas hjälp kan vi låna andra människors ögon att se världen med och få erfarenheter som ger oss mod att bli mer öppna och toleranta.

Från inspelningen av isländska filmen Kära gäster (2006) i Reykjavik

Paranoia

Regi: Jesper Troelstrup
Danmark, 2006
Filmens längd: 14 minuter

Tema: intolerans, makt och media

I en inledande scen ser vi ett kollage av bilder: en pojke som står och tittar på ett leksaktåg, en man som ber en bön i en moské, en dansk flagga mot bakgrund av ett folkmyller på en station.

I en lägenhet i Köpenhamn lägger en man ner något som ser ut som en bomb i en ryggsäck. Under tiden lyssnar han på nyheterna på radion, som berättar om den senaste utvecklingen i krisen kring Muhammed-teckningarna. Han rusar ut ur lägenheten, springer mot stationen och hoppar på ett tunnelbanetåg. Bilderna från tunneln där tåget rusar fram skruvar upp tempot i berättelsen. Vi hör hotfulla ljud och ser blickar från tågets medpassagerare, som uttrycker rädsla. Mannen talar med en annan man på arabiska i mobilen. Vi kan inte förstå vad han säger.

Väl framme på centralstationen ser man att mannen är bevakad av stationens övervakningskameror och hur han tycks fly när han tror sig vara upptäckt av några väktare. Han springer mot utgången och hoppar på ett nytt tåg. Vem är den mystiske mannen som han talade med i telefon på stationen och varför ser han ut att fly han när han upptäcker bevakningskamerorna? Har den unge mannen kanske fått nog av danskarnas intolerans och fientlighet? Är det sprängämnen han har i sin ryggsäck och är han på väg för att hämnas och göra något som vi alla fruktar?

Filmens upplösning ger en helt ny nyckel till det vi hittills har fått berättat och belyser frågor kring med vilka ögon vi egentligen ser på vår omvärld och hur media förstärker fördomar om hur vi uppfattar varandra, och skapar känslor av hot och rädsla mellan människor. Vi förstår hur medias världsbild också påverkar våra privata liv.

Undervisningstips

1. Form och associationer

Filmens bildkollage ger en inledande stämning. Den ger möjlighet till olika associationer till den berättelse som följer. Varför har filmaren valt att ge oss den här ingången? Vilken betydelse har den när vi sen möter filmens huvudperson?

I snabba klipp och bildsekvenser får vi följa filmens huvudperson och se vad han gör. Under hela berättelsen ligger en hotfull underton där både ljud och bilder ger oss olika tolkningsmöjligheter. Filmen kopplar berättelsen till nyheter och tidningsrubriker. Handlingen sätts in i ett aktuellt sammanhang som är kopplat till den debatt och de efterföljande diskussioner som Muhammed-teckningarna i *Jyllandsposten* innebar.

Filmen tar temperaturen på sin samtid och frågar oss som åskådare:

- Är handlingen i filmen en inre subjektiv skildring av en människa som lever under ett hot och känner sig förföljd, eller handlar filmen på ett verkligt plan om en person som är beredd att utföra en fruktansvärd handling på grund av oförrätter som han känner sig utsatt för?
- Hur mycket av det vi ser i filmen är ett uttryck för huvudpersonens känslor?
- Vad är det egentligen vi ser, och vilka associationer lägger vi själva till utifrån våra egna fördomar?
- Hur använder sig filmen av möjligheten att manipulera publiken? Med vilket syfte vill den visa hur lätt det är att misstolka situationer?

2. Stämningar och känslor

Utgå från några scener i filmen och berätta om hur ni först såg och upplevde dem.

Beskriv utifrån vad ni minns vad det var ni såg. Titta sen en gång till på scenerna och se vad det är ni i verkligheten har sett och hört?

- Stämmer den verkliga bilden med den upplevelse ni först fick?
- Hur ändrar den ingång till filmens händelser som vi får i slutet, vårt sätt att uppfatta filmen efteråt?
- Diskutera också det mycket effektiva berättandet i filmen.
- Begrunda hur stämningen av hot och rädsla förstärks med bilder och ljud utan dialog, och hur de snabba klippen skapar spänning kring vad som skall ske.
- Ett berättargrepp är att vi får se händelserna på stationen ur olika perspektiv med hjälp av bilderna från övervakningskamerorna. Vilken dramatik skapar den handling som bilderna från de olika övervakningskamerorna ger?

I slutet av filmen får vi se hur mannen möts av tidningsrubriker som är centrerade kring demonstrationer och bråk om Muhammed-bilderna. Huvudpersonen diskuterar med sin flickvän om hur folk kanske uppfattar honom utifrån de hatiska stämningar som tidningarna berättar om. Hon svarar: "Hade jag inte känt dig hade jag kanske blivit rädd för dig."

3. Media och påverkan

- På vilket sätt påverkar nyhetssändningar och tidningsrubriker de föreställningar vi gör oss om andra människor?
- Är *Paranoia*, som är en av filmernas titel, bara en sjukdom som kan drabba vilken människa som helst, eller kan ett helt samhälle drabbas av samma sjukdom?
- Vad betyder diagnosen "paranoia"? Finns det andra händelser i samtiden, t.ex. "11 september", som kan belysas utifrån det som hände då?
- Hur förhåller sig media i förhållande till våldet i världen?
- Barn och unga hämtar i dag en stor del av sina erfarenheter av omvärlden från media. Där möter de konflikter och våld skildrat på sätt som bara visar ytan och inte bakgrund och orsaker till det som händer.
- Vilka människor är det som kommer till tals i media?
- Vilka möjligheter ger oss media att ta del av olika människors perspektiv?
- Vilka är förutsättningarna för att vi ska engagera oss och känna empati för människor som vi möter i media?
- Hur ofta kommer unga människor till tals i massmedia?
- På vilka sätt skapar myndigheter och politiker förebilder för ett tolerant samhälle?

Arbeta med aktuella tidningsrubriker och se vilken bild av världen som de ger:

- Är de budskap som förmedlas sådana som ökar vår tolerans?
- Hur mycket styrs vår syn på andra av den bakgrundsinformation vi har via media eller andra människor?
- Hur kan man själv bilda sig en uppfattning, som inte styrs av andra?

Talspråket – uppgifter

Syftet med de här uppgifterna är att öka talspråkförståelsen. Undersökningar visar att många tycker det är svårt att förstå danskt tal. Därför är det viktigt att eleverna kommer fram till att danska inte är fullt så svårbegripligt som de trodde. Det blir lättare om man följer med i texten samtidigt som man lyssnar till det som sägs.

Man kan också låta eleverna själva försöka tala danska genom att låta dem högläsa ur dialogen i filmen. På det sättet kan de få en viss känsla för språkmelodin och lära sig några huvudregler för danskt uttal.

11. Visa filmen (eller en del av den) på det danska originalspråket, men utan textning, och låt eleverna försöka komma på vad som sägs. Alternativt kan du visa filmen textad på originalspråket.

12. Lyssna på dialogen på originalspråket. Dela ut utskrifter av dialogen till eleverna så att de kan följa med i vad som sägs. Välj själv om du ska visa filmen eller bara spela upp ljudbandet.

13. Försök finna ljud och satsrytmer som är annorlunda än de i ditt modersmål, t.ex. k- och sche-ljuden eller konsonanterna.

14. Skaffa en talbok på danska. Lyssna till uppläsningen och följ gärna med i originaltexten.

15. Spela in nyheterna på dansk TV och visa dem i klassrummet. Vad handlar de om? Hur mycket förstår eleverna? Vad är svårt att förstå?

16. Om det är någon i klassen eller på skolan som har danska som modersmål så kan du bjuda in honom eller henne att tala till klassen eller till mindre grupper.

17. Försök räkna upp tal på danska, t.ex. från 1 till 10 och från 50 till 100.

18. Ta kontakt med en dansk skola och genomför klassmöten på Internet.

19. Dela upp klassen i två grupper. Låt den ena gruppen markera ord och bokstäver som uttalas på samma sätt som i svenskan och låt den andra gruppen markera ord och bokstäver som uttalas annorlunda på svenska.
Några av kännetecknen för danskt uttal är följande:
 - **g, k** och **sk** i början av ord uttalas aldrig som **j** respektive **sch**: give, kenne, skive
 - **d** efter **l** och **n** uttalas mestadels aldrig: kalde, kvinde
 - **g** efter **i** och **u** uttalas oftast inte: pige (uttalas pie), uge (uttalas oe)
 - i **skj** och **stj** uttalas varje bokstav för sig: skjorte (uttalas sgjårde), stjerne (uttalas sdjärne)
 - långt **a** uttalas nästan som **æ**: gade (uttalas gæde)
 - långt **u** uttalas ungefär som **o**: uge (uttalas oe)

20. Låt eleverna själva försöka tala danska. Dela upp klassen i flera grupper och låt eleverna läsa högt från dialogutskriften.

Skriftspråket – uppgifter

De flesta av följande uppgifter är knutna till filmdialogen. Ladda ner dialogen från nätsidan www.nordenibio.org och skriv ut den så att eleverna får varsin utskrift. Om dina elever ska använda sig av ordböcker och lexika bör du tala om för dem att det danska alfabetet slutar i ordningen æ, ø, å i stället för å, ä, ö.

21. Studera dialogutskriften och skriv en lista med ord som stavas lika på danska och svenska. Ta sedan reda på om de har samma innebörd eller flera betydelser.

22. Skriv en lista med ord som stavas nästan likadant på danska som på svenska. Hur skrivs de på svenska? Vilken är skillnaden?

23. Låt eleverna arbeta i par eller små grupper med utskrifterna. Ge eleverna några minuter att titta på texten. Tala sedan med klassen om hur man ser att en text är dansk eller svensk. De kännetecknen som eleverna kommer fram till skrivs upp på tavlan. Sådana kännetecknen kan vara följande:

- **æ** och **ø** där svenskan har **ä** och **ö**
- enkel konsonant där svenskan har dubbelkonsonant
- **a** där svenskan har **å**, och omvänt
- **b, d, g** där svenskan har **p, t, k**
- **ks** och **k/kk** där svenskan har **x** och **ck**
- **u** där svenskan har **o**

24. Låt eleverna skriva upp ord i utskriften som de inte är säkra på att de förstår. Låt dem försöka ta reda på vad de betyder i ordböcker eller genom att fråga läraren, men låt dem gissa först.

25. Låt klassen skriva en lista i alfabetisk ordning med ord i dialogutskriften som behöver översättas till svenska. Hur många ord innehåller den? Är det många med tanke på hur lång dialogtexten är?

26. Skriv en lista med "falsa vänner", dvs. ord som skrivs eller uttalas lika på både språken, men har olika innebörder. Det finns sådana listor på Wikipedia på Internet, som eleverna kan använda sig av.

27. Nedan följer en del kännetecken för danskt skriftspråk, som skiljer det från svensk skrift. Försök finna exempel på dem i dialogutskriften. Eleverna kan också söka exempel i andra danska texter.

- danskans **b, d** och **g** motsvarar svenskans **p, t** och **k** - exempel: gab=gap, rig=rik, fod=fot, syg=sjuk
- danskans **æ** och **ø** motsvarar svenskans **ä** och **ö** - exempel: præst, løn
- danskans **hv** motsvarar svenskans **v** - exempel: hvid=vit, hvalp=valp
- danskans **v** motsvarar svenskans **g** - exempel: mave, skov
- danskans **nd** motsvarar svenskans **nn** - exempel: vand=vann, sand=sann
- danskans **y** motsvarar svenskans **ju** - exempel: syg=sjuk, lyve=ljuga
- danskans **u** motsvarar svenskans **o** - exempel: uvilje, kunst, usikker
- danskans enkelkonsonant motsvaras i svenskan ofta av dubbelkonsonant - exempel: væg=vägg, top=topp, hat=hatt, tak=tack
- danskan har långa ordformer där svenskan ofta har korta - exempel: give=ge, blive=bli

Skriv en lista med sådana ord. Hur skriver vi listans ord på svenska?

28. Prova översättaryrket och översätt filmdialogen till svenska. (Att översätta hela dialogen är för mycket. Välj ut lämpliga delar.) Jämför sedan översättningarna med filmens svenska textning.

29. Skriv alla tal från 1 till 10, samt alla tiotal från 20 till 100.

30. Nedan följer en lista med danskans 100 vanligaste ord. Vilka är motsvarande ord på svenska. Är det många du inte förstår?

bliver	her	mod
bort	hjem	må
da	hun	ned
dag	hvad	nej
de	hvem	noget
dem	hver	nok
den	hvilke	nu
der	hvis	når
deres	hvor	og
det	igen	også
dig	ikke	om
dog	ind	op
et	jeg	os
far	jer	over
fik	jeres	på
fin	jo	sagde
for	kan	se
forbi	kom	selv
fordi	kommer	sidste
fra	kun	sig
fri	kunne	siger
få	lang	sin
gik	lidt	sine
glad	lige	skal
godt	lille	skulle
ham	løb	små
hans	man	som
har	mange	stor
havd	med	store
have	meget	så
hele	men	tid
heller	mere	til
hen	mig	
hend	min	

Att leva, att existera

Regi: Reetta Aalto

Finland, 2007

Filmens längd: 13 minuter

Tema: utanförskap, identitet, självkänsla

I filmen får vi möta Veera som just ska ta studenten. Utifrån Veeras upplevelser ser vi en komplicerad familj där pappan är alkoholiserad och mamman mest är orolig och förmedlar all sin oro även till sin dotter. Veera uttrycker sin uppgivenhet inför föräldrarnas destruktiva liv, men vet inte själv hur hon ska förhålla sig till sin framtid. På kvällen ger hon sig ut för att träffa sin kille i en bil i ett garage, men inte heller han ger henne någon tröst eller livslust.

Den hopplöshet som Veera känner förstärks av att mamman säger att pappan ska försöka hänga med tills hon har tagit studenten. "Du har alltid varit så modig och glad, du grät aldrig, försök vara stark", säger mamman. "Ska jag vänta på att han ska ta livet av sig?" frågar Veera.

Så kommer dagen för studenten. Släktingar och vänner skålar för Veera och en släkting råder Veera att stanna kvar hemma. Det är tufft därute, säger hon. Men Veera har bestämt sig. I en följande scen får vi se hur hon släpar ut en madrass och lägger på biltaket. Pappan kommer och tar ett tafatt farväl och frågar om hon klarar sig. Jag är en dålig förebild, säger han. När bilen kör iväg ser vi hur Veera sitter vid ratten och gråter. Vägen och framtiden ligger öppna, men vem är hon och vad har hon med sig i bagaget?

Undervisningstips

För att vara tolerant mot andra måste man veta vem man själv är. Man måste känna sig sedd och älskad. När man som ung försöker hitta sin identitet har man behov av att ingå i en gemenskap, att ha familj och vänner att spegla tankar och idéer mot. I filmen om Veera ser vi en familj, där föräldrarna är fullt upptagna med sina egna problem. Filmen ger oss starka upplevelser av hur det känns att inte vara sedd. I många närbilder på Veeras ansikte ser vi känslor av ensamhet och utanförskap. Ensamheten förstärks av föräldrarnas ständiga gräl och diskussioner, som inte syns i bild men som högst påtagligt tränger genom väggarna och färgar av sig på stämningen i hela lägenheten.

1. Ensamhet och utanförskap

I den första bilden ser vi hur Veera iakttar sitt eget ansikte i spegeln. Prata om hur rummen/scenografierna, ansiktsuttrycket och kroppsspråket, dialogen/ljudet, färgerna och ljuset samverkar för att skapa en känsla av utanförskap och ensamhet.

- Vad tänker hon när hon iakttar sig själv?
- Vilka repliker skulle man kunna ge till Veera om man kunde höra vad hon tänkte?

2. Integritet och respekt

Att vara tolerant innebär både att inbjuda till gemenskap och att respektera andras integritet. Att lära sig sätta gränser och ta ansvar för sina egna känslor är en del av vuxenblivandet.

- Diskutera vilka gränser som barn och föräldrar borde respektera inför varandra.
- Hur upplever vi mammans sätt att överföra sin egen oro på Veera och ge henne skuld-känslor?
- Finns det någon plats där Veera kan få vara ifred från föräldrarnas problem?
- Hur känns det att som barn få ta ansvar för sina föräldrar?
- Varför säger inte Veera ifrån på ett tydligare sätt?

3. Identitet och självkänsla

Att vara tolerant innebär också förmågan att kunna se hela människor. Inte bara den bild vi först möter. Film hjälper oss ofta att se in i människor och se sidor av dem som de inte alltid vill eller vågar visa upp inför andra.

- Försök att ge en beskrivning av hur Veera agerar mot dem som hon möter i filmen och hur vi upplever att hon känner sig inuti.
- Gör ett porträtt av Veera som speglar hela hennes personlighet.
- Vem är Veera egentligen?
- Hur stämmer den bild som mamman ger av Veera med den bild som filmen ger oss av henne?
- Varför ser inte mamman det som vi ser?

4. Saknad, längtan och insikt

Både i mötet med föräldrarna och i det nattliga mötet med pojkvännen kan vi känna Veeras instängdhet där både ljussättningen och scenografin skapar en nästan klaustrofobisk stämning. I bilen finns inte ens bensin för att ta sig ut ur garaget. Men till slut är det ändå något som får henne att ge sig iväg.

- Vad är det som Veera längtar efter som hon inte möter, varken i relationen med föräldrarna eller pojkvännen? Vad är det som saknas i hennes liv?
- Vilken roll spelar bilen som symbol i filmen?
- Vilka känslor är det hon släpper ut när hon till slut sitter i bilen på väg hemifrån?
- Diskutera hur ni tror att Veeras framtid kommer att se ut. Vart är hon på väg?

Språkuppgifter

Filmen och dess dialog ska ge ett smakprov på finska. Vi kan inte förstå finska, för finskan tillhör en helt annan språkfamilj än de skandinaviska språken. Men det är nyttigt att lyssna till melodin i språket och på hur orden uttalas. Filmen kan vara utgångspunkt för ett samtal om finska språket och anledningen till att finskan skiljer sig så mycket från de andra nordiska språken.

Finskan tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen, som stammar från området kring Uralbergen. Därför är finskan mycket annorlunda än de andra nordiska språken. Men det finns finska ord som vi tagit in i de nordiska språken, t.ex. *sauna* och *sisu*.

Uttalet

De finska ordens uttal är inte svårt för reglerna är få och fasta. Huvudregeln är att orden uttalas så som de skrivs. När man uttalar finska ord ska man antingen överdriva eller hålla igen lite.

Dela ut dialogutskrifter till eleverna och låt dem läsa några av replikerna högt.

Kära gäster

Regi: Ísold Uggadóttir

Island, 2006

Filmens längd: 20 minuter

Tema: sexualitet och könsroller

Katrin är lesbisk och lever i en lycklig relation med sin tjej i New York. Men nu ska hon åka hem till sina föräldrar på Island för att fira sin morfars sjuttioårsdag. Hon vet att det är dags att berätta, både för sin familj och sina vänner, om sin nya kärlek. Om varför hon inte kommer att gifta sig eller ens träffa någon av de unga män som de ständigt vill föra ihop henne med.

"Det här börjar nästan bli lite löjligt", säger hennes flickvän uppgivet inför hennes avresa. Hon syftar på Katrins rädsla för att berätta sanningen. "Du vet inte hur det är på min ö", replikerar Katrin.

När Katrin väl kommer hem känns det som om hennes föräldrar bekräftar alla fördomar. De är helt fixerade vid att hon ska hitta en pojkvän, samtidigt som de också är nyfikna på hur hennes liv i New York ser ut eftersom de tror att hon kanske träffat någon där. Åtminstone är det så Katrin känner det. När hon på kvällen går ut för att festa med sina gamla kompisar känner hon sig omringad av lyckliga "normala" par medan flickvännen från New York hela tiden försöker nå henne på mobilen. I ren desperation anförtror hon sig till sin förre pojkvän, men känner sig genast förrådd.

När det äntligen är dags för morfars födelsedagsfest tror hon att alla vet. När morfar på festen berättar att han tänker hålla ett tal som kommer att avslöja ett och annat tror Katrin att det kommer att handla om henne, och att hennes relation till flickvännen kommer att tillkännages, men i stället inträffar något helt oväntat.

Undervisningstips

Kärlek är en positiv kraft som handlar om att få älska den man vill, fri från fördomar, roller och mönster. Att vara tolerant innebär att kunna se positivt på andras livsval även om de går emot givna föreställningar och schabloner. Det innebär också att våga stå för sina egna känslor även om de går emot förväntningar från föräldrar och omgivning.

Det nya liv som Katrin i filmen har skaffat sig i New York gör att hon har lätt att leva i enlighet med sina känslor, men i telefonsamtalen hem nämner hon inget om sin nya kärlek. För Katrins flickvän är det svårt att förstå Katrins brist på mod. Hon kräver en plats i Katrins liv även utanför deras "hemliga" liv i New York.

1. Kärleksrelationer

- Beskriv hur relationen mellan Katrin och hennes flickvän skildras i början av filmen.
- Hur kan vi se att de hör ihop och älskar varandra?
- Vad händer med Katrin när hon får telefon hemifrån?
- Vad händer med Katrins vän när hon inser att Katrin inte vill berätta om deras relation?
- Hur ser Katrin på sin relation, är det så att hon själv har svårt att acceptera att hon är homosexuell?
- Vilka förebilder för kärleksmöten mellan unga homosexuella möter vi inom film och litteratur?

2. Normer och "normalitet"

Den konventionella bilden av hur kärleken och familjen skall se ut som vi oftast möter i media och reklam kan göra det svårt för unga människor att våga bryta de mönster som man tror förväntas både av föräldrar och samhälle. Den kan också skapa attityder och intolerans mot det som avviker från det normala. Om man tror att de känslor man har inte skall tolereras av ens familj och vänner blir man själv osäker. Ingen vill utsätta sig för att bli utesluten ur gemenskapen.

För Katrin går det bra att leva i ett lesbiskt förhållande så länge hon inte ser omgivningens och föräldrarnas blickar på sig men i bilen hem från flygplatsen hör hon redan hur de givna könsrollerna pressas på henne.

3. Föräldrarna och självbilden

- Vilken bild av föräldrarna är det vi möter i filmen?
- Vad pratar de om?
- Ger filmen en bild av hur föräldrarna verkligen är eller är det Katrins upplevelse av dem som skildras?
- Vad tror egentligen Katrin om sina föräldrar?
- Vilka fördomar har hon själv om hurdana de är?

När Katrin går ut med sina kompisar är det svårt att inte våga vara den hon egentligen är. Inte heller i mötet med sina släktingar är hon sig själv.

- Hur påverkar Katrins syn på omvärlden henne själv?

4. Sexualitet och fördomar

Synen på sexualitet ser olika ut i olika kulturer och generationer. Om homosexualitet var något man förr försökte dölja för omvärlden finns det i dag på de flesta håll i en helt annan öppenhet. Morfars födelsedagskalas bjuder på en överraskning som förändrar både Katrins och vår egen syn på de fördomar som Katrin tyckt sig se i sin omgivning.

- Vilka berättargrepp använder filmen för att skapa spänning inför det avslöjande som Katrin tror skall komma?
- Diskutera kring det tema kring frihet och instängdhet som filmen förmedlar.
- Ta fram någon scen där Katrin känner sig fri att uttrycka sina känslor och där hon känner sig instängd.
- Vad händer med de känslor som inte får plats?
- Vilken känsla är det som morfars tal förmedlar till Katrin?
- Beskriv vad det är Katrin känner i filmens sista scen?

Språkuppgifter

Isländska är Nordens latin. Isländska och färöiska är mycket lika det språk som talades i hela Norden på vikingatiden och fram till 1300-talet. Vi kan fortfarande förstå många av orden i isländska och färöiska texter, men de uttalas helt annorlunda än på vikingatiden, och grammatiken är mycket komplicerad.

Islänningarna ägnar sig mycket åt att skapa isländska ord för många saker som de andra nordiska språken använder engelska uttryck för. Några exempel:

kontor = skrifstofa (skrivstuga)
teater = leikhús (spelhus)
pass = vegabréf (vägbrev)
barometer = loftvog (luftvåg)
bli opererad = vera skorinn upp (bli uppskuren)

Uttal

Det är inte lätt att lära sig uttala isländska ord. Här följer några huvudregler:

é uttalas **je**: isl. ég uttalas jeg

ll uttalas **dl**: stall uttalas stadl

hv uttalas **kv**: hvítá uttalas kvit-ao

k före vokal uttalas **k**; isländskan har inte sådant tje-ljud som i svenska *köra*

I isländskan ligger betoningen alltid på första stavelsen. Här följer några exempel på isländskt uttal:

Keflavík uttalas keblavík

Reykjavík uttalas reikjavík

Höfn uttalas höbn

Þingvellir uttalas thingvedlir

Gullfoss uttalas gudlfoss

Dela ut utskriften av filmdialogen och låt eleverna arbeta parvis med dem. Filmens ljudband (eller en del av det) spelas upp och eleverna ska följa med i sina dialogutskriften.

31. Finn ord i texten som ni känner igen från ert eget språk.

32. Finn de bokstäver som ni inte känner igen från ert eget språk. Vilka är det? Hur tror ni att de ska uttalas?

33. Samla några exempel på sådant som islänningarna har hittat på egna ord för i stället för att använda de engelska orden eller andra ord på främmande språk.

34. Sök upp en isländsk telefonkatalog på Internet. Vad säger den om islänningarnas namnseder?

Två mot en

Regi: Alexander Kayambakis

Norge, 2006

Filmens längd: 10 minuter

Tema: Mobbing och konflikter

Mats och Ahmed passar inte in, när de på 1980-talet växer upp i östra Oslo. När Mats och Ahmed kommer till skolan ser vi hur de blir retade för sin klädsel och sina frisyurer. Speciellt är det Kenneth som hoppar på Mats och retar honom för hans "töntfrisyr" och som också säger åt honom att låta bli Janne, som är hans tjej. Under gymnastiken fortsätter trakasserierna och i omklädningsrummet efteråt kastar Kenneth en plastpåse med vatten på Mats.

När de andra går ifrån omklädningsrummet och Kenneth är ensam kvar beslutar sig Mats för att hämnas. Han inviger Ahmed i sina planer och tillsammans lurar de in Kenneth i duschen och sätter på slangen. När Kenneth ligger genomblöt i ett hörn kommer läraren in. Både Mats och Kenneth får en utskällning och blir kallade till rektorn nästa dag. Men både Mats och Ahmed slipper lindrigt undan därför att rektorn och Mats morfar båda suttit i koncentrationsläger under andra världskriget. Men Mats och Ahmed är övertygade om att Kenneth kommer att hämnas.

På hemvägen på tunnelbanan samma kväll är det biljettkontroll. Det visar sig att det är Kenneths pappa som är kontrollant. Mats och Ahmed försöker lura Kenneths pappa att de inte har biljetter men blir själva både lurade och avkastade och får dessutom betala böter.

När de skiljs för kvällen är Ahmed orolig för vad hans pappa skall säga men Mats går till fritidsgården. Kanske är Janne där.

Filmen förflyttar oss sedan i tiden och vi möter Mats som vuxen. Han är på väg i sin bil för att möta Janne, som nu är hans fru, och överlämna deras barn som sover i baksätet. När han parkerar utanför kliniken där Janne arbetar som veterinär ser vi hur en parkeringsvakt står vid sidan och antecknar. Janne kommer ut och säger åt honom att flytta bilen men det är för sent. Parkeringsboten är redan utskrivet. När Mats ser vem parkeringsvakten är kommer det förflutna plötsligt ikapp honom.

Undervisningstips

1. Offer och gärningsman

Det som händer i filmen blir ett starkt minne som förändrar både Mats och Kenneths vardag på ett drastiskt sätt. Konflikten dem emellan finns kvar olöst när de många år senare möts som vuxna. Konflikter och mobbing uppstår ofta där det finns rädsla. Filmen visar på mekanismer som gör att en grupp lätt kan bli intolerant mot andras avvikande beteende och utseende.

Filmen handlar om en ganska vardaglig situation på många skolor och visar vad som händer på skolgården och i andra zoner dit inga vuxna blickar när. Medan lärarna försöker ställa upp regler för hur man skall bete sig i skolan och mot varandra händer helt andra saker på de platser där de vuxna inte är med. I den här filmen ställs vi inför frågan om vilka utlösande faktorer det är som gör oss till förövre/ gärningsmän och vad som förpassar oss till offer.

- Vem är det egentligen som är mobbare och vem blir mobbad i den här berättelsen?
- Vilken roll spelar de som inte deltar i mobbingen men som ändå ser vad som händer, som läraren eller Mats och Kenneths klasskompisar.

2. Att vara annorlunda

I början av filmen ser vi likadana hyreshus med likadana fasader och när vi väl kommer till skolgården ser vi hur de flesta ungdomarna har likadana kläder och frisyrer. När vi sen presenteras för Mats och Ahmed ser vi att de avviker från mängden.

- På vilket sätt skiljer de sig från de andra?
- Hur är de andra elevernas reaktion på Mats och Ahmeds ankomst?
- Beskriv Mats och Ahmed respektive Kenneth och hans kompisar utifrån den yttre bild som filmen ger. Har Mats och Ahmed samma bakgrund som de andra eleverna?
- Vilka är orsaken till de konflikter som finns i filmen?
- Finns det fler orsaker än att Mats och Ahmed är annorlunda som gör att framför allt Kenneth mobbar Mats?
- Vilken är Jannes roll i spelet?
- Varför är det ingen som vågar gå emot gruppen och hjälpa Mats?
- Vilken är Kenneths roll i gänget?
- Varför lämnar Kenneths kompisar honom ensam kvar i omklädningsrummet?

3. De vuxnas roll

- Diskutera också lärarens roll i filmen. Under gymnastiklektionen är det alldeles tydligt att det är något som pågår som läraren kanske borde göra något åt. Varför väljer han att inte se?
- Hur är lärarens reaktion på det som händer i omklädningsrummet, vilket ansvar tar han?
- Hur hade han på ett bättre sätt kunnat medverka till en konstruktiv lösning på problemet?
- Hade det kunnat underlätta om båda parterna hade fått berätta vad som egentligen hänt?
- Vilken betydelse har scenen med Kenneths pappa i tunnelbanan för berättelsen?
- Varför finns den med?
- Hjälper den oss att se på konflikten mellan Mats, Ahmed och Kenneth på ett nytt sätt?

4. Det osynliga i en konflikt

Att träna sig i att vara tolerant innebär att också kunna sätta sig in i den andra sidans perspektiv. Filmen är en berättelse utifrån Mats ögon. I den efterföljande berättelsen får vi ett slags facit på hur Kenneth upplevde situationen.

- Hur skulle samma berättelse kunna se ut skildrad med Kenneths ögon?
- Finns det några ledtrådar till varför Kenneth gav sig på Mats på skolgården?
- Vem hade egentligen övertaget i det som hände i deras ungdom?
- Vad känner Kenneth inför Mats idag?
- I filmen ser vi Jannes blick när hon upptäcker att det är Kenneth som är parkeringsvakten. Vad tänker hon om sin roll i spelet?
- Vem är stark och vem är svag i den konflikt som filmen skildrar?

5. Musikens roll

Musiken har en mycket stämningsskapande betydelse i filmen. Diskutera vilka känslor som musiken förmedlar.

- Vilka associationer får vi till musiken och de inledande miljöbilderna?
- Hur hjälper musiken till att skapa övergångar mellan de olika tidsskildringarna?

Talspråket – uppgifter

Syftet med de här uppgifterna är att öva förståelsen av norskt talspråk. De flesta elever i de aktuella åldersgrupperna tycker nog att det är ganska enkelt att förstå talad norska även om vissa av orden kan verka främmande. I många klasser torde man därför kunna arbeta med talet i filmen när man visar den utan textning. Alternativt kan eleverna följa med i dialogen samtidigt som de lyssnar på vad som sägs i filmen.

Man kan också låta eleverna själva försöka sig på norska genom att högläsa delar av filmdialogen. På det viset får de en viss känsla för språkmelodin samtidigt som de lär känna en del huvudregler för uttalet.

35. Visa filmen (eller en del av den) på originalspråket *utan* textning och låt eleverna försöka förstå vad som sägs.

Alternativt: Visa filmen textad på norska.

36. Dela ut dialogutskrifter. Låt eleverna lyssna till dialogen och följa med i sina utskrifter. Läraren väljer om filmen ska visas eller om bara ljudbandet ska spelas upp.

37. Försök hitta ljud och satsrytmer som är annorlunda än dem i svenskan, t.ex. k- och sch-ljuden samt konsonanterna.

38. Skaffa en ljudbok på norska. Lyssna på uppläsningen och följ gärna med i originaltexten.

39. Spela in nyhetsprogram från norsk TV och visa det i klassrummet. Vad handlade det om? Hur mycket av det förstod ni? Vad var svårt att förstå?

40. Om det finns någon i klassen eller på skolan som har norska som modersmål kan det vara lämpligt att bjuda in honom eller henne att tala med eleverna i grupper, eller inför hela klassen.

41. Ta kontakt med en norsk skola på Internet och genom klassmöten på nätet.

42. Dela klassen i två grupper. Använd dialogutskrifterna och låt ena gruppen markera ord och bokstäver som låter likadant på norska som på svenska. Låt den andra gruppen markera de bokstäver och ord som uttalas annorlunda på svenska. Samla klassen och gå igenom det som markerats. Här följer några drag som kännetecknar norskt uttal:

- **d** efter **l** och **n** är ofta stumt: *eld*, *land*, *sende* uttalas *ell*, *lann*, *senne*
- **d** efter **r** när föregående vokal är lång, är också stumt: *ord*, *fjord*, *gård* uttalas *or*, *fjor*, *går*
- **g** före **i**, **y**, **ei** och **øy** uttalas oftast som **j**: *gi*, *gylten*, *geit*
- **gj** uttalas som **j**: *gjorde*, *gjest*, *Gjøvik*
- **k** före **i**, **y**, **ei** och **øy** uttalas oftast med tje-ljud som i tjära: *kirke*, *kyst*, *keisam*, *køyre*
- **sk** före **i**, **y**, **ei** och **øy** uttalas som sche-ljudet i sjuk: *ski*, *skynde*, *skeiv*, *skøyter*
- **sj** och **skj** uttalas också som sche-ljudet i sjuk: *sjø*, *sjåfør*, *skjenke*, *skjøld*

43. Låt eleverna själva pröva på att tala norska. Dela klassen i flera smågrupper och låt eleverna läsa replikerna i dialogutskriften högt.

Skriftspråket – uppgifter

De flesta av de uppgifter som nu följer är kopplade till filmens dialog. Ladda ner filmdialogen från www.nordenibio.org och skriv ut kopior så att varje elev har en utskrift. För de uppgifter där eleverna använder ordböcker och lexika kan det vara bra för dem att veta att alfabetsordningen på norska (liksom på danska) är æ, ø, å och inte å, ä, ö som i Sverige.

44. Låt eleverna studera dialogutskriften och skriva en lista med ord som är likadana på norska som på svenska. Låt dem därefter ta reda på ifall de har samma betydelse på båda språken och om de kan ha fler betydelser på något av dem.

45. Låt eleverna skriva en lista med ord som skrivs nästan likadant på svenska som på norska. Vilka är skillnaderna?

46. Dela ut dialogutskrifterna och låt eleverna arbeta med dem i par eller smågrupper. Diskutera sedan hur man kan se att texten är norsk. De kännetecken som eleverna kommer fram till skrivs upp på tavlan. Sådana kännetecken kan vara:

- norskan har **æ/e** och **ø** där svenskan har **ä** och **ö**
- norskan har **a** där svenska ord har **å**, och vice versa
- norskan har **ks** och **kk** där svenskan har **x** och **ck**
- norskan har **u** där svenskan har **o**
- norskan har **ei** där svenskan har **ej**

Tala också om för eleverna att norska språket har två olika men jämställda skriftspråk kallade bokmål respektive nynorsk.

47. Låt eleverna skriva en lista med ord från dialogen som de inte är säkra på att de förstår. Låt eleverna sedan först gissa vad de betyder och sedan använda ordböcker eller fråga läraren för att bli säkra på deras betydelser.

48. Låt eleverna skriva en lista med alla svenska ord i dialogen som är så olika motsvarande norska ord att de behöver översättas. Ordna listan alfabetiskt. Hur många ord innehåller den? Är det många i förhållande till dialogtextens längd?

49. Låt eleverna skriva en lista med "falska vänner", dvs. ord som skrivs likadant, eller nästan likadant på norska som på svenska, men som har en annan innebörd. Det finns en översikt på Wikipedia (Internet) som eleverna kan använda sig av.

50. Här följer några språkliga kännetecken för skriven norska. Låt eleverna leta efter sådana i dialogtexten. De kan också söka exempel i andra norska texter.

- norskan har **æ/e** och **ø** där svenskan har **ä** och **ö** – exempel: prest, høst
- norskan har **u** där svenskan har **o** – exempel: uvilje, kunst, bumerke
- norskan har **ei** där svenskan har **ej** eller **äg** – exempel: hei, nei, vei
- norskan har **kk** där svenskan har **ck** – exempel: takk
- i slutet på ord har norskan **e** där svenskan har **a** – exempel: bade, lampe
- norskan har ofta enkel konsonant där svenskan har dubbel – exempel: alvor, time, alt
- ibland har norskan dubbelkonsonant där svenskan har enkelkonsonant – exempel: minutt, slutte

Skriv en lista med norska ord med ovannämnda kännetecken och skriv intill vart och ett motsvarande ord på svenska.

51. Tal skrivs lite annorlunda på norska än på svenska. Låt eleverna söka efter räkneord i dialogtexten. Vilka är de norska räkneorden? Skriv ner talen från 1 till 20 och sedan varje tiotal från 30 till 100.

52. Nedan är en lista med de 100 vanligaste norska orden. Vilka är deras svenska motsvarigheter? Är det många av dem du inte förstår?

Og	i	det
På	som	er
en	til	å
han	av	for
med	at	var
de	ikke	den
har	jeg	om
et	men	så
seg	hun	hadde
fra	vi	du
kan	da	ble
ut	skal	vil
ham	etter	over
ved	også	bare
eller	sa	nå
dette	noe	være
meg	mot	opp
der	når	inn
dem	kunne	andre
blir	alle	noen
sin	ha	år
henne	må	selv
sier	få	kom
denne	enn	to
hans	bli	ville
før	vært	skulle
går	her	slik
gikk	mer	hva
igjen	fikk	man
alt	mange	dash
ingen	får	oss
hvor	under	siden
hele	dag	gang
sammen		

Källa: www.korrekturavdelingen.no

-
53. Låt eleverna pröva på översättaryrket och översätta filmens dialog till svenska. Låt dem sedan jämföra sina översättningar med texten i dialogutskriften. (Hela dialogen är för mycket, så läraren ska välja lämpliga delar åt eleverna att översätta.)
-

Elixir

Regi: Babak Najafi
Sverige, 2003
Filmens längd: 25 minuter

Tema: Rasism, språk och makt, klassmotsättningar

Marco, Abbe, Choy samt Jeffrey är alla invandrare. De är ett gäng skoltrötta killar i en förort till Stockholm. En dag, efter att ha druckit en mystisk grön dryck, ett "elixir" som Marco på ett mystiskt sätt kommit över men som det visar sig också går att beställa per postorder, förvandlas de till präktiga svenska "svennar" med blont hår och vita tenniströjor. De slutar bråka, blir duktiga i skolan, hittar ett nytt språk och får en ny identitet både i kompisgänget och i skolan.

Drycken blir succé och snart har killarna sålt den till Sveriges alla invandrare. Och plötsligt finns inga städare eller pizzabagare kvar. Hela samhället brakar ihop eftersom Sveriges alla invandrare tar sig en slurk av samma elixir och slutar städa, baka pizzor och köra nattaxi. Hela Sverige rasar av irriterade svenskar som inte får sina gator och kontor städade.

Elixir är en film som i stället för att kritisera rådande förhållanden vänder på steken och använder våra förutfattade meningar och fördomar både för att få oss att se och ifrågasätta. Personerna i Elixir motsvarar våra värsta förväntningar om hur "de andra" skall vara och den gör det med humor och ett absurt tilltal både i formspråket och i dialogen.

Filmen använder givna klichéer om hur invandrare och svenskar beter sig och gör det möjligt för oss som åskådare att få syn på våra egna förutfattade meningar samtidigt som vi kan skratta åt dem. Filmen ger oss också en spegling av hur vi i normalsamhället ter oss "i andras ögon". Vad det idag innebär att vara svensk utifrån olika utgångspunkter.

Undervisningstips

1. Formspråk och tilltal

- Diskutera hur filmen använder bilder, klipp musik och dialog för att förstärka det personliga tilltalet.
- Vad betyder den personliga berättarrösten?
- Ta fram några scener som använder schabloner om invandrare respektive svenskar och fundera över vad som får oss att reagera?
- Vad upplever vi som annorlunda jämfört med t.ex. ett TV-reportage?
- Jämför filmens subjektiva berättande med ett så kallat "objektivt" berättande som TV ofta använder sig av.

2. Yttre identitetsmarkörer

Att tillhöra en grupp innebär ofta att man med olika tecken och markörer som klädstil och språk försöker visa sin tillhörighet.

- På vilket sätt ser vi hur Marcos gäng påverkar både sin omgivning och synen på sig själva genom sitt identitetsbyte.
- Diskutera kring de yttre och inre egenskaper som vi början av filmen förknippar med Marco och hans kompisar. På vilket sätt bekräftar de eller ifrågasätter de våra fördomar?
- Vad händer sedan de förvandlats till "svennar"?

Det finns många fördomar i beskrivningen av hur de olika grupperna beskrivs och hur de upplever varandra. Från vilka egenskaper man har, till hur man tillbringar fritiden.

- Hur markeras de olika fysiska områdena i filmen?
- Vad är kännetecknande för Marcos gäng och deras familjer?
- Hur karakteriseras de "svennar" som presenteras.
- Hur lever och tänker en medelklassfamilj enligt filmen?
- Hur ser vi på bilden av de tjejer som presenteras?
- Är det så som filmen säger att tjejer föredrar "farliga" killar?

3. Språkliga identitetsmarkörer

Filmen ger oss möjlighet att ta del av språk och erfarenheter från elevernas egen vardag och ställa det mot makt och mönster i samhället och i media. Bland många ungdomar handlar språket både om att skapa en grupp tillhörighet och ett medvetet utanförskap.

- Vilken betydelse har språket för den egna identiteten och hur fungerar detta språk insatt i ett annat sammanhang t ex i skolan och på arbetsplatsen?

En dag kommer Marco till skolan blond som en svenne med en parlör lika tydlig som mattelärares och med alla rätt på provet. Vad har hänt? undrar hans polare Abbe, Choy och Jeffrey. Förra dagen var han precis som alla andra chilener - "fet och ful" - men nu är han plötsligt lärarens kelgris. Men när Marco förklarar för sina kompisar att allt beror på en neongrön dryck som han fått i brevlådan, så förvandlas häpnaden till nyfikenhet. Kanske alla problem skulle bli lösta om man blev äkta svensk och slapp alla fördomar.

- Varför skrattar vi åt de kommentarer som Marco, Abbe, Choy och Jeffrey har i sina nya roller i skolan och i sin kontakt med tjejer?
- Är det lättare att bli accepterad om man talar det medelklassspråk som Marco och hans kompisar gör sedan de intagit sitt elixir?
- Är det lätt att placera folk i fack utifrån det språk de talar?
- Vad vill läraren med det nya uttryck som han prövar på Marco och hans gäng?
- Varför hittar läraren plötsligt ett nytt sätt att kommunicera med dem?
- Hur vill han bli sedd i sin roll som lärare?

4. Synen på invandrare

I Sverige har vi svårt att tillvarata den kompetens som många invandrare har. Filmen visar hur denna mer eller mindre officiella rangordning skapat ett nytt slags klassamhälle där ursprung och etnicitet är urvalsprinciper i ett hårdnande arbetsklimate. Det finns många som vittnat om problem med att ens få sin jobbsökan behandlad om man uppger ett "främmande" namn.

- På vilket sätt beskriver filmen denna rangordning? Diskutera hur filmen förhåller sig till verkligheten?
- Finns det någon sanning i det som filmen för fram att mycket av det vi ser som självklart när det gäller service, vård och andra servicefunktioner skulle försvinna om inte invandrarna fanns?
- Hur står principen om människors lika värde mot denna inofficiella rangordning och vad skulle man kunna göra åt det?

Filmen bygger på en novell av Alejandro Leiva Wenger som också varit med och skrivit filmens manus. Jämför gärna sättet att berätta genom att ladda ner texten från nätet på <http://www.bwanaclub.org/Elixir.html>.

- Utgå från några scener i filmen och hitta motsvarande scen i texten. Vad är likt och vad är olik? Hur upplever man filmen jämfört med novellen?

Bruger man sit modersmål i stedet for engelsk, er der ingen grænser for hvor nuanceret man kan udtrykke sig. Men: Hvis vores nordiske granner ikke forstår hvad vi siger, har vi ingen glæde af denne nuancerighed.

Niels Davidsen-Nielsen

Nordiska språk*

Av Birgitta Lindgren,
språkvårdare och nordisk sekreterare vid Språkrådet

Historik och släktskap

Historiskt sett har de skandinaviska språken (danska, norska och svenska) uppstått ur ett och samma språk, urnordiskan. Omkring år 800 brukar man räkna med att de skilda språken började utvecklas.

I Norden talas två andra språk som är nära besläktade med de skandinaviska språken: isländska och färöiska. De har en gång uppstått ur västnorska dialekter. De skandinaviska språken samt isländska och färöiska utgör språkgruppen nordgermanska språk. (Ofta benämns de med den mindre lyckade beteckningen nordiska språk.)

Men det finns också andra språk. Finska, som tillsammans med svenska är nationalspråk i Finland och som dessutom är officiellt minoritetsspråk i Sverige. Samiska finns i olika varianter i Norge, Sverige och Finland. Så finns det två språk som uppstått som varianter av finska: meänkieli, som talas i Tornedalen, och kvänska, som talas i Norge. Finska med varianterna meänkieli och kvänska är besläktade med samiska, men inte med de nordgermanska språken. På Grönland, som också tillhör Norden genom att det är en del av det danska riket, talas grönländska, som är helt obesläktat med de övriga språken i Norden. Utöver dessa språk finns på flera håll i Norden sedan gammalt romani och jiddisch. Sedan finns cirka 200 andra språk som kommit in med invandringen.

Den nordiska språkförståelsen

De skandinaviska språken (danska, norska och svenska) är så lika varandra att man gott kunde bedöma dem som dialekter av samma språk. Men eftersom de har varsitt skriftspråk och dessutom är huvudspråk i varsitt land så beskrivs de som skilda språk. Även om det finns skillnader som ställer till med förståelseproblem är likheterna så stora att det finns en spontan ömsesidig förståelse och en tradition för att personer som kan något av dessa språk umgås med varandra utan att någon behöver byta om till ett annat språk, var och en kan tala sitt språk. Detta är inte helt unikt i världen, men inte heller helt vanligt.

Eftersom Färöarna och Grönland är en del av det danska riket, lär man sig där danska som första främmande språk. Så har det varit även på Island, som tidigare var en del av det danska riket. Nu är engelska första främmande språk där. Danska (alternativt norska eller svenska) finns dock kvar som obligatoriskt skolämne.

Finland var tidigare del av det svenska riket, och ca 6 procent av befolkningen där har i dag svenska som modersmål. Svenskan är officiellt jämställd med finskan som nationalspråk. Därtill är svenska obligatoriskt skolämne för elever med finska som modersmål.

De som har samiska som modersmål är tvåspråkiga, och kan vanligen även norska eller svenska.

Genom att även de som inte har ett skandinaviskt språk som modersmål ändå i mer eller mindre hög grad behärskar något skandinaviskt språk, omfattar den nordiska språkförståelsen i princip hela Norden.

* Torbjørg Breivik, Språkrådet (Norge) har skrivit en artikel med rubriken "Hva er språk?" Språk är inte bara tal och text, för det finns många andra språkliga uttryck.

En särskild artikel om finlandssvenska, "Finlandssvenskarna och svenskan i Finland", har skrivits av Saara Haapamäki, Åbo Akademi.

Båda dessa texter kan laddas ner från www.nordenibio.org.

danska/norska	Svenska	Kommentar
bevæge/bevege	1. flytta 2. beveka	
Bolig	Bostad	
By	Stad	sv. by = da., no. Landsby
Dyrke	1. odla 2. dyrka	
Evne	Förmåga	sv. ämne = da. emne
fælles/felles	gemensam	
Forlange	kräva	sv. förlänga = da. forlænge, no. forlange
Formål	syfte	sv. föremål = da. genstand. no. gjenstand
forskellig/ forskjellig	olik	
Heldig	tursam, lyckosam	
Høst	skörd	sv. höst = da., no. efterår
karaktær/karakter	1. karaktär 2. betyg	
Kjole	klänning	sv. kjol = da. nederdel, no. skjørt
Kun	bara	
Kunstig	konstgjord, tillgjord	sv. konstig = da., no. underlig
Mangle	sakna	sv. mangla = da. rulle tøj; lægge pres på, no. rulle
Nabo	granne	
pæn/pen	söt, vacker	
pleje/pleie	1. bruka 2. vårda	
Rolig	lugn	sv. rolig = da., no. morsom
sæbe/såpa	1. tvål 2. såpa	
Semester	termin	sv. semester = da., no. ferie
Skuffelse	göra besviken	
spøg/spøk	skämt	sv. spöke = da. spøgelse, no. spøkelse
travlt/travelt	mycket att göra,	
True	hota	sv. truga = da., no. nøde
uge/uke	vecka	
Værelse	Rum	sv. varelse = da. væsen, no. vesen
vindue/vindu	fönster	

Likheter och olikheter i de skandinaviska språken

Att skilja på danska och norska i skrift

Eftersom bokstäverna æ och ø används både i danska och norska, kan det vara svårt för en svensk att se skillnad på danska och norska i skrift. Här följer några enkla tips:

Om det finns många æ i texten, är den sannolikt dansk. Säkra tecken på norska är *ei* (som i *vei = väg*), *au* (som i *sau 'får'*), *øy* (som i *øyre = öga*). Sedan har norskan (som svenskan) nästan alltid *p*, *t*, *k* i ord där danskan har *b*, *d*, *g*. Jämför *gap*, *fot*, *rik* (i norska och svenska) och *gab*, *fod*, *rig* (i danska). Om du hittar orden *eg* (= jag), *ikkje* (= inte) och *etter* (= efter), så är det en norsk text. Om du hittar orden *I* ('ni'), *heres* ('er') är det en dansk text.

Danskt uttal

Det som kan vara svårt eller låta avvikande för en svensk i det danska uttalet är stark reducering av vissa ljud, ett annorlunda uttal av vissa vokaler och den s.k. stöten.

Reducering. I svenska öron låter det som om danskar drar ihop eller till och med sväljer en del av orden. I det vanliga ordet *lige* ('lika; rakt; just') hör vi inget *g*. Det gör vi inte heller i *lægerne* (= läkarna). Det låter för oss likadant som *lærerne* (= lärarna), eftersom vi inte kan höra r-ljuden i det

ordet. Orden *lære* (= lära) och *lærer* (= lärare) sammanfaller också i uttalet. Sammanhanget brukar dock klargöra detta. Ibland är vissa bokstäver faktiskt stumma. Precis som i svenskan hörs inte *h* i *hjul*, och inte heller i fall som *hvem* (= vem). I ord som *land* och *ild* (= eld) uttalas inte *d*.

Annorlunda uttal. I danskan uttalas *d* ibland som *th* i eng. *the*. t.ex. i *bad* och *led*. A-ljudet kan variera. Ibland låter det som /ä/ eller t.o.m. /e / i våra öron: *male* (= mala; måla) kan låta som *mæle* (= 'måla, säga'). I slutet av ord eller i ändelser låter *e* som /ö/ eller /å/: *lige*, *lærer*. Ibland kan *i* låta som /e/: *frisk* kan låta som *fresk*. Att *mig* och *dig* uttalas som /maj/ och /daj/ är inte så långt ifrån svenska *mej* och *dej*, men tänk på att *jeg* (jag) uttalas på motsvarande sätt – /jaj/.

Stöt. I vissa ord görs ett stopp. Det kallas stöt. Det ställer egentligen inte till med några förståelseproblem.

Danska räkneord

De danska räkneorden kan vara knepiga. Att *tyve* är 20, *tredeve* är 30 och *fyrre* är 40 är inte så svårt att lista ut. Sedan blir det mer avvikande: 50 heter *halvtreds*, 60 *tres*, 70 *halvfjerds*, 80 *firs* och 90 *halvfems*. (Det kan också heta *femti*, *seksti*, *syvti*, *ott*, *niti*.) Entalen kommer före tiotalen: 21 utläses *en och tyve*.

Norska

I allmänhet är det ganska lätt för en svensk att förstå norskt tal. Men det kan låta väldigt olika, eftersom det är vanligt att norrmän gärna använder sin dialekt i alla sammanhang. Så här olikt kan det låta: "Hvorfor kom dere ikke?" och "Kvifor kjem dokker ikkje?" ('Varför kom ni inte?').

En annan orsak till att det finns variationer i norskan även i skrift är att det finns två skriftformer: bokmål och nynorsk. Bokmål liknar mycket danska, eftersom det från början bygger på danskt skriftspråk. Det beror på att Norge länge var en del av det danska riket (1536–1814), och danska användes som skriftspråk ändå in på 1850-talet. Därefter började man "förnorska" skriften. Samtidigt ville andra ha ett skriftspråk som utgick från norska dialekter och så konstruerades nynorsk. I vissa avseenden liknar nynorsk svenska. Det heter t.ex. *djup*, *sjuk* när det på bokmål heter *dyp* och *syk*.

En översikt över skillnader danska, norska och svenska

Följande tabell är hämtad från *Skandinavisk ordbok*.

	danska	norska	svenska
Teckentyper	æ, ø	æ, ø	ä, ö
Bokstavsordning	æ, ø, å	æ, ø, å	å, ä, ö
Ändelsevokaler	bade, lampen	bade/bada, lampen/	bada, lampan
lång och kort form	have, give	ha/have, gi/gjeve	ha, ge/giva
Slutkonsonant	væg, top, hat	vegg, topp, hatt	vägg, topp, hatt
Nekande partikel	u-: uvilje	u-: uvilje	o-: ovilja
konsonanter	b, d, g: gab, rig, fod	p, t, k: gap, rik, fot	p, t, k: gap, rik, fot
	k/kk: tak, takke	kk: takk, takke	ck: tack, tacke
	hv: hvid, hverken	hv/kv/v: hvit/kvit,	v: vit, varken
	v: mave, skov	v/g: mage/mave, skog	g: mage, skog
	vn: havn	vn/mn: havn/hamn	mn: hamn
	nd: kande	nn: kanne	nn: kanna
	ld: fald	ll: fall	ll: fall

vokaler	a: sang	a/o: sang/song	å: sång
	å: hånd	a/å: hand/hånd	a: hand
	e: hest	e: hest	ä: häst
	æ: præst	e: prest	ä: präst
	e/æ: mel, mælk	e/jø: mel/mjøl, melk/	jö: mjöl, mjölk
	u: kunst, bund	u/o: kunst, bunn/botn	o: konst, botten
	y: byde, syg	y/ju: by(de), syk/sjuk	ju: bjuda, sjuk
	e: ben, sten	ei/e: ben/bein, stein	e: ben, sten
	ej: vej	ei/eg: vei/veg	äg: väg
	ø: høst	ø/au: høst/haust	ö höst
	øj: øje	øy/au: øye/auge	ög: öga

Ordförrådet i danska och norska

Den större delen av ordförrådet är så likartad i de skandinaviska språken att uppemot 75 % av orden i en dansk eller norsk text är omedelbart begriplig när man väl har insett de systematiska skillnaderna. Men bland de ord som avviker finns många mycket vanliga ord. Det kan vara ord som är unika eller ord som vi har motsvarigheter till men som inte betyder samma sak. Den typen kallas lömska ord eller falska vänner. Här följer ett litet urval ord som kan vara bra att känna till.

Några danska ord

danska	svenska	kommentar
Dreng	Pojke	
Have	trädgård	
hyggelig	Mysig	sv. <i>hyggelig</i> = da. <i>flink</i>
Lide	1. tycka om 2. lida	
Pige	Flicka	sv. <i>piga</i> = da. <i>tjenestepige</i>

Några norska ord

norska	svenska	kommentar
anledning	tillfälle	sv. <i>anledning</i> = no. <i>grunn</i>
gutt		
kino		
koselig	Mysig	
rar	underlig	sv. <i>rar</i> = no. <i>søt</i>

Några ord som finns i både danska och norska

danska/norska	Svenska	kommentar
By	Stad	sv. <i>by</i> = da., no. <i>landsby</i>
fælles/felles	Gemensam	
forskellig/ forskjellig	Olik	
Heldig	tursam, lyckosam	
Kun	Bara	
pleje/pleie	1. bruka 2. vårda	
rolig	Lugn	sv. <i>rolig</i> = da., no. <i>morsom</i>
Semester	Termin	sv. <i>semester</i> = da., no. <i>ferie</i>
uge/uke	Vecka	
vindue/vindu	Fönster	

Länkar

Det finns mycket information om Norden och nordiska språk på Internet. Vi vill särskilt nämna *Skandinavisk ordbok*, som är ett utmärkt hjälpmedel i arbetet med vårt projekt. Här följer några nyttiga språklänkar:

Ordböcker

Omvandla.nu

http://www.omvandla.nu/kategori/over_sprak.htm

Retskrivningsordbogen (Dansk Sprognævn)

<http://www.dsn.dk/?/cgi-bin/ordbog/ronet>

Ordbog over det danske Sprog

<http://ordnet.dk/ods/>

Svenska Akademiens ordbok

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

Bokmålsordboka och Nynorskordboka

<http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>

Finlandssvensk ordbok

<http://www.kotus.fi/index.phtml?l=sv&s=2077>

Annat

Håller språket ihop Norden?

<http://www.norden.org/pub/kultur/kultur/sk/TN2005573.pdf>

INS - Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering

<http://www.dansk-norsk.no/images/Spraakkonf05/INS-overhead.pdf>

Udredning angående sprogforståelsen i Norden og den nationale opfølgning

<http://nordenibio.org/NO.asp>

Nordens språk med røtter og føtter

<http://www.norden.org/nordenssprak/forord.asp>

Nordisk skolenett

<http://www.nordskol.org>

På Skoldatanätet finns det mycket nyttig information

<http://www.skolutveckling.se/skolnet/index.shtml>

Deklaration om nordisk sprogpolitik

<http://www.nordisk-sprakrad.no/dokumenter/Sprogdeklarationen%20-%20endelig%20version.doc>

Språknämnderna i Norden

Dansk Sprognævn

<http://www.dsn.dk/>

Språkrådet (Norge)

<http://www.sprakradet.no> eller <http://www.språkrådet.no>

Språkrådet (Sverige)

<http://www.sprakradet.se>

Nettsted for språknemndene i Norden

<http://www.nordisk-sprakrad.no/>

Finska språkbyrån

<http://www.kotus.fi/>

Svenska språkbyrån, Finland

<http://www.kotus.fi/svenska/>

Føroyska málnevndin

<http://www.fmn.fo/>

Íslensk málnefnd

<http://www.ismal.hi.is/malnefnd.html>

Föreningen Norden

Föreningen Norden är en ideell och partipolitiskt obunden organisation vars mål är gemenskap, samverkan och utbyte över gränserna. Föreningen vill möjliggöra många människors möten och skapa nätverk för gemensamma kulturupplevelser, ömsesidig språkförståelse och folkbildning över gränserna. Den har också sedan årtionden en viktig roll som opinionsbildare.

Föreningen Norden finns i alla nordiska länder samt på Åland, Färöarna och Grönland, i de baltiska länderna och i nordvästra Ryssland. Föreningen har ca 65 000 enskilda medlemmar i lokalavdelningar, som erbjuder studiecirklar, kulturrevenemang och resor till medlemmarna. Föreningen Nordens ungdomsförbund bedriver sin egen verksamhet med kurser, seminarier och resor.

Föreningen har ca 2000 skolor och bibliotek i hela Norden som medlemmar. Den arbetar för att förbättra grannspråkförståelsen eftersom språket ju är nyckeln till den nordiska kulturgemenskapen. Föreningen vill att eleverna redan tidigt ska få möta och bekanta sig med grannländernas språk. Skolorna erbjuds en mängd förmåner, bl.a. böcker och annat nordiskt undervisningsmaterial. Föreningen erbjuder också samnordiska lärarfortbildningar och seminarier.

Föreningen Nordens mål är att ge alla ungdomar en nordisk upplevelse under sin skoltid. Skolorna kan delta i Vänskapsklassprojektet och få kontakt med andra klasser på andra håll i Norden för att utbyta tankar och för samarbete. Föreningen delar ut egna och statliga stipendier för lärar- och elevutbyte, och ger råd och information om andra finansieringsmöjligheter. Den arrangerar samnordiska gymnasistresor och sommarläger för olika åldrar.

Föreningarna Norden i alla de nordiska länderna administrerar flera olika projekt åt bl.a. Nordiska ministerrådet, bl.a. servicetelefonen Hallå Norden. Föreningarna är huvudmän för Norden i Fokus; nordiska informationskontor i Stockholm, Köpenhamn och Oslo, samt inte minst Nordjobb. Föreningarna Nordens Förbund (FNF) är en paraplyorganisation med kansli i Malmö. Härifrån administreras Nordjobb, sommarjobb för 18-28-åringar i Norden, Norden i Bio och Nordiska biblioteksveckan (se nedan).

De olika nordiska ländernas Nordenföreningar har egna tidningar. Den svenska föreningen ger varje år ut en årsbok med något nordiskt tema, t.ex. om något nordiskt land eller en nordisk region.

Föreningen Norden har tillsammans med en rad nordiska bibliotek varit initiativtagare till den Nordiska biblioteksveckan "Kura skymning", vecka 46 varje år. "Kurandet" har spritt sig till skolorna, där det liksom på bibliotek och föreningar "kuras gryning" med högläsning ur någon nordisk författares bok. Mer information finns på hemsidan www.bibliotek.org.

Låt din skola bli en Nordens skola, som får tillgång till alla fina förmåner. Kontakta din nationella förening för anmälan och mer information.

Sverige

Föreningen Norden
Box 12 707
SE-112 94 Stockholm
Telefon: +46 8 506 11 300
Fax: +46 8 506 11 320
E-post: foreningen@norden.se
Internet: www.norden.se

Danmark

Foreningen Norden
Malmögade 3
DK-2100 København Ö
Telefon: +45 35 42 63 25
Fax: +45 35 42 80 88
E-post: landskontoret@foreningen-norden.dk
Internet: www.foreningen-norden.dk

Finland

Pohjola-Norden
Sibeliusgatan 9A 20
FI-00250 Helsingfors
Telefon: +358 9 454 20 80
Fax: +358 9 454 20 820
E-post: pn@pohjola-norden.fi
Internet: www.pohjola-norden.fi

Island

Norræna félagid
Odinsgata 7
IS-101 Reykjavik
Telefon: +354 551 0165
Fax: +354 562 8296
E-post: norden@norden.is
Internet: www.norden.is

Norge

Foreningen Norden
Harbitzalléen 24
NO-0275 Oslo
Telefon: +47 22 51 67 60
Fax: +47 22 51 67 61
E-post: foreningen@norden.no
Internet: www.norden.no

Filmiska uttrycksmedel – terminologi

© Grethe Grønkjær, www.gege.dk

Bildkompositionen

Frame: Varje sekund av en film kräver 25 frames, dvs. rutor/bilder (i en del länder använder man 30 bilder per filmsekund).

Bildbeskrining (det avstånd som tittaren upplever att kameran har till motivet): På en bild (frame) kan motivet framträda på följande sätt: *supertotal*, *total*, *halvtotal*, *halvnära*, *nära*, *ultranära* (som också kallas *close up*).

När det gäller en bild (*frame*) som fryses på duken kan man arbeta med *förgrund*, *mellangrund* och *bakgrund*. Detta ger bilden djup och skärper tittarens uppmärksamhet. Genom att studera bakgrunden kan man t.ex. förstå mera av landskapet och miljön.

Gyllene snittet: en uppdelning av bilden där dess skilda element är harmoniskt placerade.

Horisontella linjer: Sådana ger ro, stabilitet och en känsla av ordning.

Lodräta linjer: De ger en kraftfull, monumental känsla.

Diagonala linjer: De kan betona action, rörelse och aggressivitet.

Kameravinklar

Fågelperspektiv (motivet ses uppifrån och förefaller litet och obetydligt), *normalperspektiv* (motivet befinner sig i höjd med kameran), *grodperspektiv* (motivet ses underifrån och förefaller stort), samt diagonalperspektiv (motivet förefaller snett, på väg att välta eller falla).

Val av objektiv

Motivet kan filmas i en *normal vinkel* (så som vi ser det), som *tele* (motivet eller en viktig del av det har zoomats in så att det/den har skarpa konturer medan allt annat blir suddigt), som *wide* eller *vidvinkel* (motivet har zoomats ut så att man ser det som ett panorama och kan överblicka det).

Motivet kan också filmas i *fokus* och framträder då i bildcentrum med skarpa konturer. *Defokus* innebär att motivet blir suddigt. *Fokus/defokus*-filmning innebär att man skiftar mellan att fokusera och defokusera olika motiv i bilden, vilket kan ge bra effekter.

Kameran som berättare

Ifall kameran filmar motivet från en persons synvinkel kallas detta *subjektiv* kamera eller *point of view*. Om kameran filmar en annan person över en persons axel kallas det *over-a-shoulder-shot*. Om man filmar två personer på nära eller halvnära håll kallas det ett *two-shot*.

Kamerarörelser

Kameran kan vara *handhållen*, stå på ett *stativ*, vara en *steady-cam* eller vara fäst på t.ex. en bil, en helikopter eller en person.

Kameran kan också *panorera* (föras från vänster mot höger horisontellt), *tilta* (röras uppåt och neråt i vertikalplanet), *luta* (vilket bl.a. ger en psykisk distans till motivet), eller *hållas uppochner* (allt blir uppochner, men denna effekt kan också framkallas vid klippningen), *travel* (följa med ett objekt i dess rörelse, t.ex. genom att befinna sig på en dolly, vara monterad på skenor, på en bil, på en skrivbordsstol eller lyftas med en kran).

Ljus

Ljus skapar stämning och handling. Man skiljer mellan följande ljussättningar:

Normal: då används inte spotlights (dogma)

High key: allt belyses med projektorer och spotlights så att kameran kan röra sig fritt

Low key: en ljussättning som är mörk i tonen och använder sig av skuggor som uttrycksmedel

Färger

Färgtonen på en film inverkar starkt på åskådarens upplevelse av den. Blått ljus ger kyla, rött ljus värme. Man kan sätta färgfilter på kameran, och man kan även lägga in färgfilter vid klippningen. I filmer har viktig rekvisita ofta mycket klara färger (t.ex. en blå ballong, en röd matsedel, en röd cigarettändare, en röd ros osv.). Färgerna har ofta symbolvärden.

Ljud

Filmljudet kan vara synkront eller asynkront.

Synkront ljud: realljud (bild och ljud överensstämmer), *clean-sound* (ljud eller studioljud som "hör till bilderna" och läggs på vid redigeringen), musik som kommer från en radio som syns på filmen (även om ljudet lagts på i efterhand), samt effektljud (förstärkta realljud).

Asynkront ljud: bakgrundsmusik, effektljud som inte hör till bilderna men som förstärker stämningen, t.ex. ambulanssirenljud utan att man ser någon ambulans, måsskrik utan att någon mås syns osv., *voice-over*, *speak*.

Ord i film

Voice over: en berättare (eller en av personerna i filmen) berättar, förklarar eller tolkar.

Interviews: en medverkande i filmen svarar på några frågor som klippts bort så att man bara hör svaren.

Speak: ett bandat inlägg som kommenterar filmen.

Redigering

En lång rad *inställningar* (oavbrutna kameratagningar med 25 *frames* per sekund) ligger till grund för redigeringen/klippningen. *Inställningarna* beskärs, delas upp osv. samt klipps ihop till *scener*.

Sekvens: flera scener som tillsammans ger en avslutad handling.

Klipptekniker

Kontinuitetsklippning: klippningen är linjär, dvs. framåtskridande i tiden. Överhoppningar förefaller naturliga.

Elliptisk klippning: kontinuitetsklippning, men då handlingen spänner över längre tid och detta visas genom t.ex. *fading* (bilderna övergår mjukt i andra bilder).

Montageklippning: montageklippningen skapar sammanhang och betydelser, men inte i tid.

Korsklippning: här klipper man mellan två handlingar som sker samtidigt och sammanfaller vid en tidpunkt.

Parallellklippning: korsklippning mellan handlingstrådar som inträffar samtidigt, men inte nödvändigtvis möts.

Match cut: när det råder överensstämmelse mellan två klipp. Den kan gälla motivet, men också ljudet.

Ljudbro: när man låter ljudet till det nya klippet börja i föregående klipp.

Filmtiden är längre eller kortare än den faktiska tiden

Suspense: en enskild scen som förlängs till det yttersta. Därmed vet tittaren mer än personerna i filmen.

Slow motion: handlingen visas i ultrarapid, dvs. långsammare än naturligt.

Strobe: rörelserna visas i rök.

Frusen bild: kan bland annat förekomma i en film med öppet slut.

Fast motion: rörelserna visas i snabbare hastighet än den normala.

Korsklippning och *parallellklippning*: kan vara både tidsförkortande och förlängande.

Fler uppgifter

Vad vet du om Norden?

54. Vilket land är detta?
- Det är ett land med många fjäll och dalar. Det har en lång kust och många fjordar och öar.
 - Landet har både lågland och fjällområden. Det har en lång skärgård med många öar. Stora delar av landet är täckt av barrskog.
 - Detta är ett lågland med gröna åsar men inga fjäll. Landet har en hel del lövskog med bl.a. ek och bok. Jordbruk är dess viktigaste näring.
 - I det här landet finns det många tusen insjöar. Sjuttio procent av landet är täckt av skog, mest furuskog.
 - Detta land har både vulkaner och glaciärer. Det har också fler varma källor än något annat land i världen. Det har nästan ingen skog.
-
55. Vilka länder ingår i Norden? Vilka av dem är de skandinaviska länderna?
-
56. Vilka språk har vi i Norden?
-
57. Vilket land är störst (har störst areal)? Skriv namnen på de nordiska länderna i storleksordning.
-
58. Vad heter det högsta berget i Norden? Hur högt är det?
-
59. Vad heter den största insjön i Norden?
-
60. Vilket land har flest invånare? Ta reda på invånarantalet i varje nordiskt land.
-
61. Vilket land är mest tätbefolkat? (befolkning per km²)
-
62. När infaller de olika nordiska ländernas nationaldagar?
-
63. Vilka av de nordiska länderna har monarki (kungadöme), och vilka av dem är republiker (har en president)?
-
64. Vad heter statsöverhuvudet i de olika länderna?
-
65. Vad heter statsministrarna i de olika länderna?
-
66. Vad heter parlamenten i de olika länderna?
-
67. Vilken valuta (myntenhet) har de olika nordiska länderna? Vilken valuta tror du är mest värd? Och vilken är minst värd?
-
68. Vilka nordiska författare har fått Nobelpriset i litteratur?
-
69. Vad heter Kalle Anka i Danmark, Finland, Island och Norge?
-
70. Vilka popstjärnor känner du till i de andra nordiska länderna? Nämn så många du kan.
-
71. Ta reda på vilka av de nordiska länderna som har vunnit melodifestivaler. Nämn om du kan också namnet på artisterna och deras vinnande bidrag?
-
72. Redogör för skolsystemen i de nordiska länderna - grundskolor och högre skolor.

Konstutställning

Din skola ska ordna en konstutställning med målningar från alla Nordens länder. Den ska visa verk av både nu levande och tidigare konstnärer. Vilka konstnärer vill du ha med från varje land? Är det några särskilda konstverk som du vill ha med i utställningen? Motivera gärna ditt val.

Ifall utställningen också skulle omfatta skulptur och andra konstformer, finns det då några konstnärer eller konstverk du gärna skulle vilja ha med?

Konsert

Skolan ska ge en nordisk konsert. Programmet ska omfatta musik från alla länder i Norden. Vilka verk och vilka kompositörer skulle du vilja ha med? Skriv ett konsertprogram.

Nordisk afton

Bjud in till en nordisk afton (kanske också till en dansk, norsk, finsk eller isländsk afton). Skriv ett kulturprogram med film, uppläsningar, sång och musik. Föreslå också en meny med maträtter från de olika länderna.

Skolbiblioteket

Gå till skolans bibliotek och sök så många böcker som möjligt av nordiska författare. Skriv en lista med de böckernas titlar.

- Vad tycker du om ditt urval?
- Finns någon av böckerna på originalspråket?
- Finns det något nordiskt land som inte är representerat i skolans bibliotek?

Skriv en lista med nordiska författare och böcker som du tycker att din skola bör köpa in och ordna den enligt vad du tycker är de viktigaste författarna och böckerna.

Vad heter det på danska och norska?

Nedan finner du många svenska ord. Vilka är motsvarande ord på danska och norska?

Danska	Svenska	Norska
	lunch	
	frukost	
	groda	
	strösocker	
	rusningstid	
	rar	
	karamell	
	affär	
	diska	
	ask	
	kjol	
	frack	
	konstig	
	oväsen	
	rolig	
	trevlig	
	semester	
	tvål	
	skicklig	
	tårta	
	ficka	
	glass	
	blixt	
	syfte	
	gemensam	
	luffarschack	
	löskokt	
	begära	
	flicka	
	pojke	
	dräng	
	grina, flina	
	gråta	
	olik	
	granne	
	vecka	
	fönster	
	hota	
	bråttom	
	vacker	
	bostad	
	boll	
	räka	
	korv	

Leta upp en bild med många olika föremål och låt eleverna försöka komma på vad föremålen heter på andra skandinaviska språk. Du kan också göra detsamma med isländska och finska ord.

Mer om Norge

Låt klassen läsa en norsk novell och markera typiska norska ord och uttryck. Låt sedan eleverna slå upp dem i ordböcker och finna deras innebörder.

Finna några norska sånger du tycker om och sjung dem med klassen.

Finna en norsk dikt som du tycker om och läs den högt i klassen.

Berätta om en norsk bok som du tycker om. Varför gillade du just den boken?

Berätta om en norsk film du tycker om. Vad handlade den om? Varför gillade du den?

Finna en norsk berättelse och läs upp den för klassen. Anteckna en del typiska norska ord och uttryck och låt eleverna slå upp deras innebörder.

Mer om Danmark

Finna en dansk berättelse och läs upp den för klassen. Anteckna en del typiska danska ord och uttryck och låt eleverna slå upp deras innebörder i ordböcker.

Finna ett par danska sånger som du gillar och sjung dem med klassen.

Finna en dansk dikt som du tycker om och läs den för klassen.

Berätta om en dansk bok du har läst och om varför du gillade just den boken.

Berätta om en dansk film du tyckte om. Vad handlade den om? Varför gillade du den?

Finna en dansk berättelse och läs den högt och låt klassen anteckna några typiskt danska ord och uttryck. Låt sedan eleverna slå upp deras innebörder i ordböcker.

Facit

54. Vilket land är det?

a) Norge b) Sverige c) Danmark d) Finland e) Island

55. Vilka länder ingår i det vi kallar Norden? Visa dem på kartan.

Norden består av Norge, Danmark, Sverige, Finland och Island, samt Grönland, Färöarna och Åland.

De tre skandinaviska länderna är Norge, Danmark och Sverige.

56. Vilka språk har vi i Norden?

De fem huvudspråken är:

Danska

Finska

Norska

Svenska

Isländska

Men det finns också andra nordiska språk:

färöiska, som talas av ca 55 000 personer,

samiska, som talas av ca 70 000 samer,

grönländska, som talas av ca 50 000 grönländare,

samt finlandssvenska, som talas av ca 300 000 personer i Finland.

Dessutom talas de nationella minoritetsspråken kvänska (av finska invandrare i Nord-Norge),

tonedalsfinska (i Nordsverige) samt romani och jiddisch i alla de nordiska länderna.

69. Vad heter Kalle Anka i Danmark, Finland, Island och Norge?

Danmark Anders And

Finland Aku Ankka

Island Andrés Önd

Norge Donald Duck

29. Danska räkneord

Det danska talsystemet är baserat på tjog, dvs. på talet 20. Så när danskarna säger "tres" menar de

tre tjog, dvs. 60. Och när de säger "halvtres" är det en förkortning av "halvtre-sinds-tyve", som

betyder $2 \frac{1}{2}$ ("halvtre") gånger ("sinds") tjugo. "Tres" är en förkortning av "tre-sinds-tyve".

Talen "halvfjers" och "halvfems" kan verka svåra, men "halvfjers" betyder mitt emellan tre tjog och

fyra tjog, dvs. 70, och "halvfems" betyder mitt emellan fyra och fem tjog, dvs. 90.

Tyve = 20

Tredve = 30

Fyrre = 40

Halvtres = 50

Tres = 60

Halvfjers = 70

Fjers = 80

Halvfems = 90

Hundrede = 100

Vad vet du om Norden?

57. Vilket land är störst (har störst yta)? Ordna dem i storleksordning.

Grönland	2 166 086 km ²
Sverige	450.295 km ²
Finland	338.145 km ²
Norge	323.802 km ²
Island	103.300 km ²
Danmark	43.376 km ²
Åland	1552 km ²
Färöarna	1393 km ²

58. Vad heter det högsta berget? Hur högt är det?

Sverige	Kebnekaise - 2111 m
Norge	Galdhøpiggen - 2469 m
Finland	Halti, Halditjåkko (Haldefjäll) - 1328 m
Island	Hvannadalshnúkur - 2110 m
Danmark	Yding Skovhøj - 172,5 m
Grönland	Gunnbjørnens Fjeld - 3693 m

59. Vad heter den största insjön?

Sverige	Vänern - 5490 km ²
Finland	Saimaa - 1377 km ²
Norge	Mjøsa - 362 km ²
Island	Tingvallavatn 82 km ²
Danmark	Arresø - 30,9 km ²

60. Vilket land har störst befolkning? Ange de olika nordiska ländernas befolkningsstorlekar.

Danmark	5 447 084
Finland	5 276 955
Färöarna	48 350
Grönland	56 648
Island	307 672
Norge	4 681 134
Sverige	9 113 257
Åland	26 923

(folkmängder den 1. januari 2007)

61. Hur tätbefolkade är de nordiska länderna? (befolkning per km²)

Sverige	22,2
Norge	15,4
Finland	17,4
Island	3,4
Danmark	127,0

62. Alla de nordiska länderna har en nationaldag. Vilka är de olika nordiska ländernas nationaldagar?

Sverige	6. juni (Svenska flaggans dag)
Norge	17. maj (Grunnlovsdagen 17. mai 1814)
Finland	6. december (Frigjøringsdagen)
Färöarna	29. juli (Olsok)

Grönland	21. juni (Årets längsta dag)
Island	17. juni (Frigøringsdagen 17. juni 1944)
Danmark	5. juni (Konstitutionsdagen 5. juni 1849)
Åland	9. juni (Selvstyredagen, 9. juni 1922)

63. Vilka av de nordiska länderna är monarkier och vilka är republiker?

Sverige	Monarki
Norge	Monarki
Finland	Republik
Island	Republik
Danmark	Monarki

64. Vad heter de olika ländernas statsöverhuvuden?

Sverige	Kung Carl XVI Gustaf
Norge	Kong Harald V
Finland	President Tarja Halonen
Island	President Ólafur Ragnar Grímsson
Danmark	Dronning Margrethe II

65. Vad heter de nordiska ländernas statsministrar?

Sverige	Fredrik Reinfeldt
Norge	Jens Stoltenberg
Finland	Matti Vanhanen
Island	Geir H. Haarde
Danmark	Anders Fogh Rasmussen
Grönland	Hans Enoksen
Färöarna	Jóannes Eidesgaard
Åland	Roger Nordlund

66. Vad kallas parlamenten i de nordiska länderna?

Sverige	Riksdagen (349 representanter)
Norge	Stortinget (169 representanter)
Finland	Eduskunta (Riksdag) (200 representanter)
Island	Alltinget (63 representanter)
Danmark	Folketinget (179 representanter)
Åland	Lagtinget (30 representanter)
Grönland	Landstinget (31 representanter)
Färöarna	Lagtinget (32 representanter)

67. Vilken valuta (myntenhet) har de olika nordiska länderna? Vilken tror du är mest/minst värd?

Sverige	Svensk krona (SEK)
Norge	Norsk krone (NOK)
Finland	Euro (EUR)
Island	Isländsk krona (ISK)
Danmark	Dansk krone (DKK)

68. Nobelprisvinnare i litteratur

År	Namn	Land
1903	Bjørnstjerne Bjørnson	Norge
1909	Selma Lagerlöf	Sverige
1916	Carl Gustaf Verner von Heidenstam	Sverige
1917	Karl Adolph Gjellerup	Danmark
1917	Henrik Pontoppidan	Danmark
1920	Knut Hamsun	Norge
1928	Sigrid Undset	Norge
1931	Erik Axel Karlfeldt	Sverige
1939	Frans Eemil Sillanpää	Finland
1944	Johannes V. Jensen	Danmark
1951	Pär Lagerkvist	Sverige
1955	Halldór Laxness	Island
1974	Eyvind Johnson	Sverige
1974	Harry Martinson	Sverige

(År 1966 delade Nelly Sachs, Tyskland/Sverige, Nobelpriset med Samuel Josef Agnon, Israel.)

71. Vilka av de nordiska länderna har vunnit Melodifestivalen? Ange artistens/artisternas namn och vinnarmelodierna.

År	Land	Vinnande sång	Artist
1963	Danmark	<i>Dansevisen</i>	Grethe & Jørgen Ingemann
1974	Sverige	<i>Waterloo</i>	ABBA
1984	Sverige	<i>Diggi-loo-diggi-ley</i>	Herrey's
1985	Norge	<i>La det swinge</i>	Bobbysocks
1991	Sverige	<i>Fangad av en stormvind</i>	Carola
1995	Norge	<i>Nocturne</i>	Secret Garden
1999	Sverige	<i>Take me to your heaven</i>	Charlotte Nilsson
2000	Danmark	<i>Fly on the wings of love</i>	Olsen Brothers
2006	Finland	<i>Hard Rock Hallelujah</i>	Lordi

Extraoppgifter

Danska	Norska	Svenska
frokost	lunsj	lunch
morgenmad	frokost	frukost
frø	frosk	groda
melis	farin	strösocker
myldretid	rushtid	rusningstid
rar	vennlig, søt, hyggelig	rar
bolche	drops	karamell
forretning, butik	forretning, butikk	affär
vaske op	vaske opp	diska
æske	eske	ask
nederdel	skjørt	kjol
kjole og hvit	kjole og hvitt	frack
underlig, mærkelig	underlig, merkelig	konstig
spetakel	spetakkell	oväsen
morsom	morsom	rolig
sjov	artig	trevlig
ferie	ferie	semester
sæbe	såpe	tvål
dygtig	dyktig	skicklig
lagkake	bløtkake	tårta
lomme	lomme	ficka
iscreme	iskrem	glass
lyn	lyn	blixt
formål, hensikt	formål	syfte
fælles	felles	gemensam
kryds og bolle	bondesjakk	luffarschack
blødkogt	bløtkokt	löskokt
forlange	kreve	begära
pige	jente	flicka
dræng	gutt	pojke
tjenestekarl	dreng	dräng
grine	le, flire	grina, flina
græde	gråte, grine	gråta
forskellig	forskjellig	olik
nabo	nabo	granne
uge	uke	vecka
vindue	vindu	fönster
true	true	hota
travlt	travelt	bråttom
pæm	pen	vacker
bolig	bolig	bostad
bold	ball	boll
reje	reke	räka
pølse	pølse	korv